

REPÚBLICA DEMOCRÀTICA DEL CONGO: UN ESTAT DE LA QÜESTIÓ

JOSEP MARIA ROYO

INFORMES 7/2013

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

REPÚBLICA DEMOCRÀTICA DEL CONGO: UN ESTAT DE LA QÜESTIÓ

JOSEP MARIA ROYO

INFORMES 7/2013

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

© Josep Maria Royo

© 2013 Institut Català Internacional per la Pau
Gran Via de les Corts Catalanes, 658, baixos 08010 Barcelona
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
icip@gencat.cat | www.icip.cat

Maquetació

ICIP

DL: B.3974-2013

ISSN: 2013-9446 (edició en línea)

Aquesta obra és sota una llicència Creative Commons de Reconeixement - No Comercial - Compartir sota la mateixa llicència 2.5 Espanya. Per llegir una còpia d'aquesta llicència visitar el següent enllaç:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/>

Es pot copiar, distribuir, comunicar públicament, traduir i modificar aquest document sempre que no es realitzi un ús comercial del mateix i es respecti l'autoria original.

SUMARI

RESUM EXECUTIU	6
ABREVIATURES I ACRÓNIMS	10
1. INTRODUCCIÓ	12
2. ANTECEDENTS, CAUSES I HISTÒRIA DEL CONFLICTE: LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL AFRICANA	14
3. SITUACIÓ ACTUAL	20
3.1. EVOLUCIÓ POLÍTICA 2006-2011	20
3.2. EL PROCÉS ELECTORAL I LA FORMACIÓ DEL NOU GOVERN: 2011-2012	21
3.2.1. LA PRECAMPANYA ELECTORAL	22
3.2.2. LA CAMPANYA ELECTORAL, EL FRAU I LA CRISI POSTELECTORAL	22
3.2.3. DESERCIÓ DE NTAGANDA: LA CONNEXIÓ RWANDESA	24
4. PRINCIPALS ACTORS ARMATS ESTATALS I NO ESTATALS IMPLICATS EN ELS CONFLICTES DE L'RDC	26
4.1. KIVU NORD I KIVU SUD	26
4.1.1. ACTORS ARMATS LOCALS INTEGRATS A LES FARDC	28
A. LES FARDC	28
B. EL CNDP: EL FRACÀS DE LA REFORMA DEL SECTOR DE SEGURETAT I LA INTEGRACIÓ A LES FARDC	28
C. MILÍCIES MAI MAI: DEL NACIONALISME AL PILLATGE?	31
D. PARECO	34
E. FRF	34
4.1.2. ACTORS ARMATS LOCAL NO INTEGRATS A LES FARDC	35
A. APCLS	35
B. MILÍCIA MAI MAI YAKUTUMBA	35
C. MILÍCIA MAI MAI SHEKA	36
D. MILÍCIA MAI MAI SIMBA	36
4.1.3. ACTORS ARMATS ESTRANGERS	36

A. RWANDA	37
B. LES FDLR	42
C. ADF-NALU	45
D. LES FNL	46
4.2. LA PROVÍNCIA D'ORIENTALE	47
4.2.1. ITURI: EL CONFLICTE DINS DEL CONFLICTE	47
4.2.2. LRA: LA INTERNACIONALITZACIÓ DEL CONFLICTE DEL NORD D'UGANDA	49
5. REPTES I OBSTACLES PENDENTS	51
5.1. LA REFORMA DE LA PROPIETAT DE LA TERRA	53
5.2. EL FRACÀS DE LA REFORMA DEL SECTOR DE LA SEGURETAT	55
5.3. L'EXPLOTACIÓ DELS RECURSOS NATURALS: INICIATIVES LOCALS I INTERNACIONALS	56
BIBLIOGRAFÍA	60

La guerra que pateix la RDC continua sent una de les més greus i oblidades de l'actualitat. Al voltant de dos milions de persones segueixen desplaçades com a conseqüència de la violència i la inseguretat que persisteix a la zona est del país i gairebé un altre mig milió es troba en els països veïns. El Govern ha estat incapaç de resoldre les causes de fons del conflicte que continua patint l'est del país —quan no ha estat el responsable de la seva continuïtat— i ha fracassat en intentar estendre el control de l'Estat a tot el territori. La situació és complexa a causa de la multiplicitat d'actors involucrats i de les múltiples dimensions del conflicte a escala local, regional i internacional.

La RDC és un país que durant el segle XX ha viscut immers en una situació de despotisme, absència i desintegració de l'Estat i explotació dels seus recursos naturals. Aquesta situació es va iniciar durant el període colonial belga i, excepte un breu interval posterior a la independència el 1960, ha continuat durant més de trenta anys sota la dictadura de Mobutu Sese Seko, caracteritzada per la repressió contra la dissidència política, rebel·lions sufocades violentament, greus violacions dels drets humans i l'enriquiment de les elits mobutistes a través de l'espoliació dels recursos naturals en benefici propi. Les dimensions d'aquest país, de gairebé 2,4 milions de km², 9.000 km de fronteres, al voltant de 400 ètnies i envoltat per nou estats, han contribuït a dificultar els intents de construcció de l'Estat-nació. A més, alguns dels seus veïns s'han vist amenaçats per rebel·lions que tenien els seus santuaris a la RDC (Angola, Uganda, Rwanda i Burundi) davant la incapacitat en uns casos, i la complicitat en altres, de Mobutu per aturar aquestes situacions. Entre 1996 i 1997 Mobutu és enderrocat per una

---

¹ Aquest estudi és resultat d'una recerca sobre el terreny duta a terme a la RDC, sol·licitada per l'organització no governamental Lliga dels Drets dels Pobles a l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP), coincidint amb les eleccions legislatives i presidencials que tingueren lloc al novembre de 2011. Durant aquesta estada es realitzaren nombroses entrevistes a un ampli espectre d'actors locals i internacionals de l'àmbit militar, polític i social. Per petició expressa de les persones entrevistades no es revelaran les fonts participants. La responsabilitat del contingut d'aquest estudi recau exclusivament en l'autor, que desitja al seu torn agrair a totes les persones entrevistades les seves aportacions, als membres de la Xarxa d'Entitats per la RDC (Escola de Cultura de Pau, Lliga dels Drets dels Pobles, Veterinaris Sense Fronteres, Farmacèutics Mundi, Justícia i Pau, la Bretxa, Castelldefels Kasando) i a la Xarxa congoleesa GADHOP, i en especial a Moïse Kambere Kayitambya i a Cathi Kathungu Furaha. Vull agrair també a l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP), pel seu suport a aquest projecte.

coalició de grups rebels liderada per Laurent Kabila, recolzada per alguns d'aquests països veïns.

EL CONFLICTE ARMAT DE LA RDC: LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL AFRICANA

El conflicte armat que pateix la RDC en l'actualitat ha causat més de cinc milions de víctimes mortals des de 1998, en el que s'ha arribat a anomenar la primera guerra mundial africana per la implicació de diversos països de la regió, principalment Angola i Zimbabwe pel costat de Kinshasa (encara que també, en menor mesura, Namíbia, Sudan, Txad i Líbia), i Rwanda i Uganda del costat oposat, al costat de la rebel·lió, a més de Burundi, així com en menor mesura la República Centreafricana i Sud-àfrica. A més a més, s'han produït violacions dels drets humans, crims de guerra i contra la humanitat, entre els quals destaca l'ús sistemàtic de la violència sexual com a arma de guerra, el que ha fet que s'arribés a anomenar el país com la capital mundial de la violència sexual: la RDC ha estat considerada per algunes organitzacions humanitàries com un dels pitjors llocs del món per a les dones i les menors. Nacions Unides i diverses ONG estimen que centenars de milers de dones i menors han estat víctimes de la violència sexual des del començament de les hostilitats el 1996, i només durant el genocidi de Rwanda de 1994, un dels gèrmens del conflicte armat a la RDC, es calcula que entre 250.000 i mig milió de dones i menors foren violades.

La culminació del procés de pau entre 2002 i 2003, que va conduir a la formació d'un Govern de transició entre 2003 i 2006 dirigit per Joseph Kabila, fill de Laurent Kabila, i escollit posteriorment l'any 2006 com a president en les primeres eleccions democràtiques després de més de quaranta anys, no ha significat la fi de la violència. El 2006 es van celebrar les primeres eleccions en aquest país, que obriren una porta d'esperança de cara a resoldre els greus problemes que arrossega. Les eleccions de novembre de 2011 havien de contribuir a enfortir i consolidar la situació. Tanmateix, aquest procés electoral ha significat una involució política, ha revifat l'activitat dels grups armats i ha posat de manifest la fragilitat en què s'assenta la reforma del sector de la seguretat. Així, a la inestabilitat política s'hi ha afegit l'escalada de la violència a l'est del país, a causa del paper del Govern congolès, de Rwanda i de la presència de faccions de grups no desmobilitzats i del grup hutu rwandès FDLR, moviment del qual part dels seus membres són responsables del genocidi de Rwanda del 1994. Així, la regió continua sent l'escenari d'un dels conflictes armats més greus i de més difícil resolució de l'actualitat. Des de l'any 2009 les Forces Armades Congolese (FARDC) han dut a terme diverses ofensives recolzades per la MONUC (a partir de mitjan 2010, transformada en la MONUSCO) contra el grup hutu rwandès FDLR, que no han servit per neutralitzar el grup. A aquesta situació d'inestabilitat s'hi ha afegit la rebel·lió de l'antic líder del CNDP,

Bosco Ntaganda, buscat pel Tribunal Penal Internacional acusat de crims de guerra, durant el primer trimestre de 2012, que té nombroses similituds amb els aixecaments de Laurent Nkunda el 2004 i el 2008.

REPTES I OBSTACLES PENDENTS

Les dinàmiques locals no resoltes i l'incompliment dels acords de pau, el paper desestabilitzador que exerceix Rwanda als Grans Llacs i la permissivitat de la comunitat internacional han portat a l'est de la RDC a un nou cicle d'inestabilitat. Encara que el nou episodi d'escalada de la violència vinculat a la rebel·lió de l'M23 sigui gestionat a curt termini mitjançant el diàleg entre el Govern congolès i l'M23, la pressió sobre Rwanda i sobre l'M23, la inestabilitat continuarà perquè les arrels d'aquesta complexa situació seguiran sense resoldre's.

En conseqüència, per resoldre la situació actual a curt termini, cal establir una sèrie de mesures complementàries entre si, entre les quals destaquen 1) un alto el foc entre el Govern i l'M23; 2) una missió de vigilància de la frontera entre Rwanda i la RDC mitjançant una missió militar regional, o un mandat més robust, tant per una força d'interposició africana o per la pròpia MONUSCO; 3) la represa del diàleg entre el CNDP i el Govern per revisar els incompliments de l'acord de 2009; 4) sancions per als grups armats; 5) un embargament d'armes i la suspensió de l'ajuda internacional a Rwanda per forçar-la a interrompre el seu suport a l'M23; i 6) l'aplicació dels plans de reforma de l'Exèrcit i altres aspectes vinculats a la governabilitat. Tanmateix, s'han de posar en marxa altres mesures per aturar la situació, i que responguin a les arrels profundes del conflicte.

Els reptes que afronta el país són ingents, la majoria conseqüència directa del seu pas colonial, als quals s'han afegit la depredació i la impunitat dels posteriors governs de Mobutu i Kabila pare i fill: un sistema judicial que ha de ser reconstruït des dels fonaments per intentar posar fi a la impunitat, una corrupció persistent en múltiples àmbits de l'administració i especialment al voltant de l'explotació dels recursos naturals, la reforma del sector de la seguretat i el control i desarmament dels grups armats així com el control de l'embargament d'armes que pesa sobre els grups armats existents a la zona; la pobresa i la injustícia social, una mala gestió de l'economia, que hauria d'aconseguir un creixement que reverteixi en una millora de les condicions de vida de la població, i la greu crisi humanitària, que afecta milions de persones.

Aquests reptes tenen diversos fronts, entre els quals en destaquen tres: en primer lloc, a nivell local, un marc que resolgui el contenciós nacional a l'entorn de la propietat de la terra, ja que la corrupció, els abusos i la instrumentalització de la classe política

d'aquesta qüestió són a la base de molts dels conflictes en l'àmbit local. En segon lloc, l'estratègia de pressió militar contra les FDLR s'ha revelat ineficient. És imprescindible que Rwanda mogui fitxa al tauler regional en relació a les FDLR, i la pressió internacional és crucial. Les accions militars contra les FDLR han d'anar acompanyades d'un oferiment de diàleg polític entre Rwanda i les FDLR (i altres actors polítics rwandesos) amb la condició que el grup abandoni la lluita armada i els discursos bel·ligerants contra el règim rwandès, se li ofereixin garanties per a la seva integració a Rwanda, i es promogui la llibertat d'expressió al país amb l'objectiu d'aconseguir una plena reconciliació entre els diferents actors polítics i establir les bases reals per a la superació del genocidi de Rwanda del 1994. En tercer lloc, és imprescindible que aquests passos sobre el terreny vagin acompanyats d'una acció decidida de la comunitat internacional pel que fa a l'explotació dels recursos naturals: la UE i la Xina, principalment, han de seguir el camí iniciat pels EUA pel que fa a la promoció dels mecanismes de transparència i control a nivell internacional per acabar amb els mecanismes de finançament il·lícit dels actors a nivell local que contribueixen decisivament a la perpetuació del conflicte.

Aquest estudi pretén reflectir un estat de la qüestió i analitzar alguns dels principals problemes que contribueixen a la persistència de la violència al país. La incapacitat del Govern congolès a l'hora de protegir la seva població civil i de controlar el seu territori perquè és responsable de la inseguretat llasta el progrés que es podria dur a terme en altres àmbits. Les disputes per la propietat de la terra, la reforma del sector de la seguretat i la vinculació entre els actors armats i l'explotació dels recursos naturals són algunes de les qüestions que aquest estudi intenta analitzar. En aquestes qüestions es troben implicats una àmplia xarxa d'actors econòmics, polítics i militars locals i internacionals presents a la RDC, als països veïns (en especial Rwanda), altres països i actors de la comunitat internacional, en un món globalitzat on les grans potències (EUA, la Xina) competeixen per ampliar les seves àrees d'influència, així com una àmplia xarxa d'empreses que directament o indirecta participen en el conflicte i que tenen ramificacions per tot el món.

Josep Maria Royo²
Barcelona, desembre 2012

---

² Josep Maria Royo Aspa és investigador del Programa de Conflictos i Construcció de Pau de l'Escola de Cultura de Pau (Universitat Autònoma de Barcelona), especialitzat en la regió dels Grans Llacs, on anteriorment ha realitzat estudis sobre el terreny a Burundi (2005), Uganda (2008), Rwanda i RDC (2009).

ABREVIATURES I ACRONIMS

AFDL: Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo (Aliança de Forces Democràtiques per l'Alliberament del Congo-Zaire) (RDC)

AFRICOM: Africa Command (Comandament Militar dels EUA per a Àfrica)

ADF: Allied Democratic Forces (Forces Democràtiques Aliades) (Uganda)

ALIR: Armée pour la Libération de Rwanda (Exèrcit per a l'Alliberament de Rwanda) (Rwanda)

APCLS: Aliança de Patriotes per un Congo Lliure i Sobirà (RDC)

CENI: Comissió Electoral Nacional Independent

CNDD: Consell Nacional per a la Defensa de la Democràcia (Burundi)

CNDP: Congrès Nacional per a la Defensa del Poble (RDC)

CPI: Cort Penal Internacional

EUA: Estats Units d'Amèrica

EUFOR RDC: Força de la UE a l'RDC

FAC: Forces Armades Congoleses

FAR: Forces Armades rwandeses

FARDC: Forces Armades de la República Democràtica del Congo

FDD: Forces per a la Defensa de la Democràcia - Burundi

FDLR: Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda (Forces Democràtiques per a l'Alliberament de Rwanda) (Rwanda)

FNL: Forces Nationales de Libération (Forces Nacionals d'Alliberament) (Burundi)

FRF: Forces Républicaines Fédéralistes (RDC)

FRODEBU: Front per la Democràcia a Burundi (Burundi)

GW: Global Witness

HRW: Human Rights Watch

ICG: International Crisis Group

IDMC: Internal Displacement Monitoring Centre

MLC: Mouvement pour la Libération du Congo (Moviment per a l'Alliberament del

Congo)

MONUC: Missió de l'ONU al Congo

MONUSCO: Missió d'Estabilització de l'ONU al Congo

MSD: Moviment per la Solidaritat i la Democràcia (Burundi)

M23: Moviment Març 23

LRA: Lord's Resistance Army (Exèrcit de Resistència del Senyor) (Uganda)

PALIPHEUTU: Parti pour la Libération du Peuple Hutu (Partit per l'Alliberament del Poble Hutu) (Burundi)

PALU: Parti Lumumbiste Unifié (Partit Lumumbista Unificat) (RDC)

PARECO: Coalition des Patriotes Résistants Congolais (Coalició de Patriotes Resistents Congolesos) (RDC)

PARMEHUTU: Partit del Moviment d'Emancipació Hutu (Rwanda)

RCD: Rassemblement Congolais pour la Démocratie (Aliança Congolesa per la Democràcia) (RDC)

RCD-K-ML: Rassemblement Congolais pour la Démocratie - Kisangani - Mouvement pour la Libération (Aliança Congolesa per la Democràcia - Kisangani - Moviment per l'Alliberament) (RDC)

RDC: República Democràtica del Congo

RPF: Rwandan Patriotic Front (Front Patriòtic Rwandès) (Rwanda)

RUD-Urunana: Urunana rw'Abaharanira Ubumwe na Demokarasi-Ralliement pour l'Unité et la Démocratie-Urunana (Agrupament per a la Unitat i la Democràcia) (RDC)

UA: Unió Africana

UE: Unió Europea

UN: Union pour la Nation (RDC)

UNAR: Unió Nacional Rwandesa (Rwanda)

UPC: Union des Patriotes Congolais (Unió dels Patriotes Congolesos) (RDC)

UPD: Unió per a la Pau i el Desenvolupament (Burundi)

1. INTRODUCCIÓ

L'RDC és un país que durant el segle XX ha viscut immers en una situació de despotisme, absència i desintegració de l'Estat i explotació dels seus recursos naturals. Aquesta conjuntura es va iniciar durant el període colonial belga i, excepte un breu interval posterior a la independència el 1960, ha continuat durant més de trenta anys sota la dictadura de Mobutu Sese Seko, caracteritzada per la repressió contra la dissidència política, rebel·lions sufocades violentament, greus violacions dels drets humans i l'enriquiment de les elits mobutistes a través de l'espoliació dels recursos naturals en benefici propi. Les dimensions d'aquest país, de gairebé 2,4 milions de km², 9.000 km de fronteres que cal protegir i envoltat per nou Estats, ha contribuït a dificultar els intents de construcció de l'Estat-nació. A més a més, alguns veïns s'han vist amenaçats per rebel·lions que tenien el seus santuaris a l'RDC (Angola, Uganda, Rwanda i Burundi) davant la incapacitat, en uns casos, i la complicitat, en altres, de Mobutu per aturar aquestes circumstàncies. Entre 1996 i 1997 Mobutu és enderrocat per una coalició de grups rebels liderada per Laurent Kabila i amb el suport d'alguns d'aquests països veïns.

El conflicte armat que pateix l'RDC en l'actualitat ha causat més de cinc milions de víctimes mortals des del 1998,³ en el que s'ha arribat a anomenar la primera guerra mundial africana per la implicació de diversos països de la regió, principalment Angola i Zimbabwe per la banda de Kinshasa (encara que també, en menor mesura, Namíbia, Sudan, Txad i Líbia), i Rwanda i Uganda per la banda oposada, al costat de la rebel·lió, a més de Burundi (que també va envair l'est de l'RDC, però va ser l'únic que mai no va admetre tenir tropes al país, i és l'únic que realment pot argumentar que la seva presència responia a qüestions de seguretat interna), així com en menor mesura la República Centreafricana i Sud-àfrica. La culminació del procés de pau entre els anys 2002 i 2003, que va conduir a la formació d'un Govern de transició dirigit per Joseph Kabila, fill de Laurent Kabila, elegit l'any 2006 com a president en les primeres eleccions democràtiques després de més de quaranta anys, no ha significat la fi de la violència.

Aquesta guerra segueix sent una de les més greus i oblidades de l'actualitat. Al voltant de dos milions de persones romanen desplaçades com a conseqüència de la violència i

---

³ Un estudi realitzat per l'organització nord-americana International Rescue Committee afirma que han mort 5,4 milions de persones entre el període 1998-2007. Tanmateix, un informe recent del Human Security Report Project de la Simon Fraser University ha qüestionat els mètodes utilitzats per a establir aquest balanç del conflicte. Vegeu HSRP (2010).

la inseguretat que persisteix a la zona est del país i gairebé un altre mig milió es troba en els països veïns. El Govern ha estat incapaç de resoldre les causes de fons del conflicte que pateix l'est del país –quan no ha estat el responsable de la seva continuïtat– i ha fracassat en l'intent d'estendre el control de l'Estat a tot el territori. La situació és complexa a causa de la multiplicitat d'actors involucrats i de les múltiples dimensions del conflicte a escala local, regional i internacional.

2. ANTECEDENTS, CAUSES I HISTÒRIA DEL CONFLICTE: LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL AFRICANA

La guerra que pateix l'RDC en l'actualitat té tres fases que se superposen i podrien arribar a considerar-se tres conflictes diferents, íntimament vinculats entre ells i causa i conseqüència uns dels altres. En primer lloc, cal destacar que durant el període colonial i postcolonial es va desencadenar una situació de tensió a tota la zona est del país, des de la província de Katanga (sud-est) fins al districte d'Ituri (província d'Oriental, nord-est). Una part de la comunitat luba de les províncies de Kasai Occidental i Kasai Oriental fou traslladada a la província de Katanga per treballar en la gestió i explotació dels minerals, principalment en l'explotació del coure, cosa que va desencadenar nombroses tensions i va contribuir a crear un sentiment nacionalista katanguès.⁴ De manera similar, també es va gestar un clima de tensió a la província oriental de Kivu Nord a causa de la competència per l'ús i la propietat de la terra entre les comunitats d'origen bantu i la comunitat banyarwanda, on la densitat i de població i la seva naturalesa autòctons contra banyarwanda— són factors destacats.⁵

A tot això s'afegeixen les crisis periòdiques que han patit Rwanda i Burundi des del 1959, que han provocat successives onades de població refugiada hutu i tutsi cap a la zona, i també la discriminació que la comunitat banyarwanda ha patit en el si de l'Estat zairès durant la dictadura de Mobutu, el qual no va reconèixer els drets dels membres de la comunitat com a ciutadans congolesos, encara que en determinats moments va afavorir els banyarwanda en la seva política de polarització i instrumentalització de les diferències ètniques. Al problema de la ciutadania no reconeguda s'hi suma la lleialtat dual de la població banyarwanda (en ser considerats congolesos i alhora tenir un sentiment pro rwandès), la pobresa, la sobrepoblació, el col·lapse de l'Estat zairès i les ambicions dels polítics locals en instrumentalitzar els sentiments i les diferències de la població. La província de Kivu Sud té unes altres particularitats: a diferència de Kivu Nord, està menys poblada, de manera que hi ha menys pressió sobre la terra, i els termes de la nacionalitat i l'etnicitat són diferents que a Kivu Nord, encara que no estan exempts de problemes: en aquesta província els «no nadius» són els barundi (procedents de Burundi), que representen al voltant del 15% de la població, i els banyamulen-

⁴ Entrevistes personals, novembre de 2011.

⁵ Es denomina banyarwanda la població hutu i tutsi que viu a la regió de l'est de la RDC des de temps immemorial i que parla el kinyarwanda, la llengua rwandesa. Una part de la població banyarwanda es originària de la zona, una altra és transferida per les autoritats belgues des de Rwanda per treballar a l'agricultura i a les mines de Katanga com a conseqüència de la sobrepoblació de Rwanda, amb l'objectiu de «descongestionar» aquest petit país. Si voleu aprofundir en el tema, vegeu Lemarchand (2009), Mandani (2001) i Prunier (2009).

ge,⁶ que suposen una minoria d'entre 60.000 i 80.000 persones (entre el 3 i el 4% de la població, d'un total de 2,4 milions de persones), en comparació amb els banyarwanda a Kivu Nord, que són més del 40% de la població de la província, de 2,8 milions de persones. A més a més, en la guerra civil dels anys seixanta, quan es produí la rebel·lió Simba, els banyamulenge van donar suport a Mobutu per sufocar la rebel·lió, cosa que va crear un fort ressentiment vers les comunitats locals, els bafulero i, sobretot, els bambembe, d'on van sorgir la majoria dels membres que formaren part de la rebel·lió Simba.⁷

Finalment, cal afegir la situació al districte d'Ituri (zona sud-est de la província d'Orientale, al nord-est del país). Les tensions a Ituri van ser resultat de diversos factors, que en el fons inclouen disputes tradicionals per la propietat de la terra (els lendu, la meitat de la població de la regió, són agricultors, i els hema, ramaders), tensions intercomunitàries exacerbades (lluita pel poder polític, preeminència de la comunitat hema en el període de colonització belga) que han estat manipulades, instrumentalitzades i avivades per interessos econòmics i polítics, principalment per Uganda i Rwanda. Aquesta regió, igual que l'est i sud-est del país, és rica en recursos naturals, com ara fusta, or, diamants, coltan, urani i, recentment, petroli.

Tots aquests elements convergeixen a convertir l'est del país en una regió volàtil on l'arribada de població refugiada contribueix a reobrir les tensions existents, cosa que succeeix en diversos períodes, sobretot en la segona meitat del segle XX, i en especial el 1994, com a conseqüència del genocidi de Rwanda. Entre l'abril i el juny de 1994 van morir més d'un milió de persones, majoritàriament tutsis, però també hutus moderats, a mans de les Forces Armades rwandeses (FAR) i les milícies Interahamwe. Després d'aquests fets, el grup rebel tutsi Front Patriòtic Rwandès (RPF, per les sigles en anglès) amb el suport d'Uganda i amb el beneplàcit dels EUA, va aconseguir derrotar a mitjan juliol de 1994 els responsables del genocidi, cosa que va provocar l'èxode de prop de dos milions de refugiats rwandesos. N'hi ha que han arribat a considerar les represàlies dutes a terme per l'RPF a la seva entrada a Rwanda com un segon genocidi, silenciats per la comunitat internacional per la seva responsabilitat en el genocidi comés per les FAR i els Interahamwe. Aquesta població es desplaçà principalment a l'est de l'RDC – també a Burundi, i en menor mesura a Tanzània– en l'anomenada Operació Turquesa. Aquesta operació dirigida per França va crear una zona segura al sud-oest de Rwanda que va facilitar la sortida de la població cap a l'RDC, entre els quals s'amagaven els responsables del genocidi rwandès, que fugien de les represàlies de l'RPF. D'aquesta xifra, uns 400.000 es van refugiar a Kivu Sud, on ja es trobaven 255.000 burundesos que havien buscat refugi en aquesta província a finals del 1993 com a conseqüència d'inici de la guerra a Burundi.

---

⁶ Els banyamulenge –nom sorgit de la localitat de Mulenge, a Itombwe– són una minoria de emigrants tutsis de Rwanda concentrats a Itombwe Plateau, a la zona d'Uvira, a la província de Kivu Sud, al costat de la frontera amb Burundi. Han configurat una comunitat diferenciada de les altres comunitats tutsis i hutus congolesees de la províncies de Kivu Nord i Sud, no s'identifiquen com a tutsis i fins i tot n'hi ha que no parlen kinyarwanda. Aquesta comunitat ha demanat en moments determinats disposar d'un cert grau d'autonomia.

⁷ Vegeu Prunier (2009:52).

A aquesta situació de tensió creixent s'hi afegeix que la Rwanda de l'RPF comença a ser víctima al llarg del 1995 de nombrosos atacs per part de les antigues FAR i les milícies Interahamwe, que tenien el beneplàcit de Mobutu. I, paral·lelament, s'incrementen al final del 1995 els abusos i els atacs que cometen les antigues FAR contra la població banyarwanda dels kivus. La comunitat internacional es manté impassible i coneixedora de la situació als camps de refugiats rwandesos, als quals subministra ajuda humanitària, tant a la població civil com als perpetradors del genocidi, que s'estan reorganitzant i duent a terme la seva agenda política i militar.

D'altra banda, la Rwanda de l'RPF, àvida de venjança, i davant el suport que Mobutu també brinda als grups armats opositors burundesos hutus, col·labora amb les Forces Armades burundeses (FAB), controlades per la minoria tutsi burundesa, des de principis del 1995, i ataca els camps de refugiats hutus rwandesos a Burundi. L'RPF té l'objectiu d'evitar que una implosió a Burundi faciliti el triomf dels sectors extremistes hutus a aquest país, amb vincles amb els responsables del genocidi a Rwanda del 1994. Rwanda, al costat d'altres països africans, entre els quals la seva aliada Uganda, a més de Tanzània, Eritrea, Etiòpia, Zimbabwe i Angola, entre els anys 1995 i 1996 portaran a terme converses sobre la necessitat de derrocar Mobutu.⁸

No obstant això, aquestes converses no van anar al ritme que Rwanda desitjava, i al costat de les tensions i atacs que pateix la població banyarwanda a Kivu Nord per part de les antigues FAR i els Interahamwe, i les tensions a Kivu Sud entre les principals comunitats locals –els babembe, barega, bashi i bafulero– i la comunitat banyamulenge, vista com a estrangera (i aliada de Mobutu en els anys seixanta), aplanen el camí perquè la Rwanda de Kagame decideixi donar suport militar a la comunitat banyamulenge i, posteriorment, iniciar la invasió del Zaire per derrocar Mobutu. Mobutu, conscient d'aquestes tensions entre les comunitats principals de Kivu Sud i els banyamulenge, decideix permetre que l'Exèrcit congolès i les milícies locals ataquin la població banyamulenge. Aquesta qüestió serà l'argument definitiu per iniciar la invasió rwandesa. Encara que la gran majoria són civils, són utilitzats per un lideratge polític i militar rwandès que desitja recuperar el poder a Rwanda, de manera que la població refugiada rwandesa és vista pels seus líders com un instrument per manipular la comunitat internacional, seduir Mobutu amb l'ajuda rebuda i amenaçar el nou Govern de Kigali. Al gran volum de refugiats i la seva condició vulnerable s'hi afegeix l'enorme quantitat de recursos destinats a la seva assistència, que s'eleva a centenars de milions de dòlars, amb un impacte financer devastador sobre les economies locals, la qual cosa crea greus distorsions, a més a més del fort impacte sobre l'entorn i la població.⁹ Es desencadena una devastació dels boscos per recollir llenya sense autorització, robatori de bestiar, saqueig de collites, establiment de controls de carreteres, i no d'una manera desorganitzada, sinó responent a una sèrie de directives establertes per part del lideratge polític

---

⁸ Vegeu Prunier (2009: 69).

⁹ Entrevistes personals, novembre de 2011.

i militar de les antigues FAR; això va crear fortes tensions amb la població local i el silenci de la comunitat internacional.

Així, el setembre de 1996 es desencadena una rebel·lió de la comunitat banyamulenge infiltrada i amb el suport de Rwanda que serà el germen del cop d'Estat que porta a terme l'Aliança de Forces Democràtiques per l'Alliberament del Congo-Zaire (ADFL), creada l'octubre de 1996 i dirigida per Laurent Desiré Kabila, contra Mobutu, que culmina amb la cessió del poder per part d'aquest últim el 1997. Un dels principals aliats fins a la data de la dictadura de Mobutu, a més dels EUA i altres països europeus, havia estat el règim hutu de Rwanda. Uganda (país que havia donat suport a l'RPF per enderrocar el Govern hutu) també dona suport a la rebel·lió, i Burundi (igualmente controlat per l'aparell militar tutsi burundès) dona suport a la rebel·lió i col·labora amb Rwanda.

Posteriorment, el 1998, Kabila exigeix la retirada de les tropes aliades i perd el suport dels seus antics aliats, les veïnes Burundi, Rwanda i Uganda, que envaeixen l'RDC, amb l'excusa de garantir la seguretat de les seves fronteres, i donen suport a diversos grups armats per intentar derrocar Kabila, i també per intentar eliminar els respectius grups armats d'oposició que tenen les bases a l'est de l'RDC, i des d'on llancen atacs contra els seus països: les Forces per a la Defensa de la Democràcia (FDD) i les Forces Nacionals per a l'Alliberament (FNL, per les seves sigles en francès), entre d'altres, en el cas de Burundi; ALIR-FDLR, en el cas de Rwanda;¹⁰ i les Forces Democràtiques Aliades d'Uganda / Exèrcit Nacional d'Alliberament d'Uganda (ADF / NALU, per les seves sigles en anglès), en el cas d'Uganda. Entre els grups que aquests tres països donen suport destaquen l'Aliança Congoleesa per la Democràcia (RCD, per les seves sigles en francès), coalició de grups dominats per la comunitat banyarwanda i que funcionà com satèl·lit del Govern rwandès de Paul Kagame, que també rep el suport d'Uganda, i, d'altra banda, el Moviment per a l'Alliberament del Congo (MLC, per les seves sigles en francès) de Jean-Pierre Bemba, aliat d'Uganda.

Tots dos grups, RCD i MLC, arriben a controlar més d'un terç del país. Kabila rep el suport de les milícies Mai Mai, de les FDLR i d'Angola i Zimbabwe, principalment, i en menor mesura, Txad, Namíbia, Sudan, i Líbia, en una guerra que s'ha anomenat Primera Guerra Mundial d'Àfrica, per la implicació en el moment més àlgid d'una desena de països, i que ha causat al voltant de cinc milions de víctimes mortals.

El control i l'espoliació dels recursos naturals han contribuït a la perpetuació del conflicte i de la presència de les Forces Armades estrangeres, negoci en el qual han participat diversos països veïns i multinacionals occidentals, segons van assenyalar les Naci-

---

¹⁰ Armée pour la Libération de Rwanda (ALIR), etiqueta creada per les antigues FAR i les milícies Interahamwe el 1997, que es transformarà en les Forces Democràtiques per a l'Alliberament de Rwanda (FDLR) l'any 2001, quan s'afegeixen altres sectors oposats al règim rwandès de Paul Kagame.

ons Unides. Les Nacions Unides van destacar l'abril de 2001,¹¹ en l'apogeu de la guerra, quins països i empreses, per activa i per passiva, havien permès, col·laborat o fins i tot beneficiat de l'espoliació dels recursos: l'augment desmesurat de recursos en altre temps inexistents, com ara or, diamants i columbotantalita (coltan) a Rwanda i Uganda, i els líders que el mateix informe qualifica de «padrins» d'aquesta espoliació, Paul Kagame i Yoweri Museveni, així com els actors armats locals que els representen; l'RDC, de la qual les empreses, governants i actors locals s'han lucrats en detriment de la població, quan no ha establert règims semiesclavistes per explotar els recursos; connivència, passivitat i suport als pressupostos d'aquests països per part, principalment, d'Alemanya, Bèlgica, EUA, el Regne Unit, Dinamarca i Irlanda, cosa que facilitava alimentar la maquinària de guerra, i les empreses han fet negocis amb els seus socis locals; el Banc Mundial, ha donat suport pressupostàriament a aquests països i ha ignorat tanta depredació; països de trànsit que es lucren amb el comerç legal i il·legal, entre els quals destaquen Camerun, la República Centreafricana, Tanzània, Kenya, i, amb l'exemple del coltan, en què altres països processen aquest producte, que corresponen principalment a antics membres de la Unió Soviètica i Xina;¹² o amb l'exemple del diamant, on intervenen Israel, Líban, Sud-àfrica o Bèlgica, o finalment, on s'utilitzen i s'insereixen en la telefonia mòbil, les playstations i els ordinadors els microxips que es fabriquen amb el coltan, i qui utilitza i consumeix aquests productes.

Són les Nacions Unides les que en aquest moment afirmen que «l'explotació és sistemàtica i sistèmica» i que «els càrtels tenen ramificacions a tot el món». Remarquem que «nombroses empreses han participat en la guerra i l'han fomentat directament, intercanviant armes per recursos naturals. Altres han facilitat l'accés als recursos financers per comprar armes», i finalment, destaquen que «els donants bilaterals i multilaterals han adoptat actituds molt diverses davant els governs» implicats. Posteriorment, el Grup d'Experts que va investigar tota la qüestió va posar noms i cognoms. No obstant això, de l'informe només es va derivar un conjunt de recomanacions establertes per l'OCDE de bones pràctiques.

La signatura d'un alto el foc el 1999 (acords de Lusaka) i de diversos acords de pau entre els actors armats interns i externs entre els anys 2002 i 2003 (Sun City i Pretòria, a Sud-àfrica) va comportar la retirada de les tropes estrangeres i la configuració d'un Govern de transició i, posteriorment, un Govern electe, el 2006, eleccions que legitimaren les xarxes de clientelisme de Joseph Kabila, continuador de l'obra que va iniciar el seu pare el 1996, però que no ha suposat la fi de la violència a l'est del país. La signatura de l'alto el foc va comportar l'establiment de la missió de manteniment de la pau de l'ONU al país (MONUC), la més important i costosa de les missions de l'ONU de l'actualitat, amb un contingent de 17.000 militars i un cost de més de mil milions de dòlars anuals.

---

¹¹ Vegeu Consejo de Seguridad de la ONU (2001).

¹² Vegeu International Peace Information Service (2002).

El seu mandat, sota el capítol VII de la Carta de Nacions Unides, li ha permès l'ús de la força per preservar el procés polític i per garantir la protecció de la població civil, tot i que la seva actuació s'ha vist envoltada de nombroses controvèrsies. Ha constatat de quatre fases: l'aplicació dels acords d'alto el foc de Lusaka del 1999, el seguiment de les violacions de l'alto el foc, el procés de DDRRR (desarmament, desmobilització, repatriació, reinstal·lació i reinserció, encara en vigor) i la facilitació de la fase de transició per a l'organització del procés electoral. La MONUC en els últims anys ha col·laborat amb les Forces Armades congoleeses (FARDC) en operacions militars contra les FDLR i les milícies d'Ituri. El seu paper, controvertit i contradictori en diversos moments, en donar suport a l'Exèrcit congolès, un dels principals responsables de violacions dels drets humans contra la població civil, s'ha vist enfosquit per nombrosos casos d'explotació sexual i infantil i per investigacions obertes sobre tràfic il·lícit d'or i armes per part d'algunes seccions de cascos blaus indis i pakistanesos.¹³ Pel que fa a l'explotació sexual, l'any 2004 es van fer públiques diverses denúncies que van documentar almenys 150 casos d'abusos, violacions i explotació sexual comesos per personal militar i civil de la MONUC, cosa que va desencadenar una investigació interna de les Nacions Unides el 2005. L'organització va analitzar un total de 72 casos, principalment comesos pel personal militar de la missió, dels quals es van investigar 19. La investigació, que va ser obstaculitzada, va determinar que el problema de l'explotació sexual i els abusos de dones i menors per part de la MONUC era una qüestió greu i estesa, que es produïa amb regularitat, i normalment a canvi d'aliments o de diners. Des de llavors l'organització ha intentat corregir aquesta situació en el si de la missió.

El president Joseph Kabila va pressionar per forçar la retirada de la MONUC abans de les eleccions del 2011, i la missió va passar a denominar-se a partir l'1 de juliol Missió d'Estabilització de les Nacions Unides a la República Democràtica del Congo (MONUSCO). Així, el Consell de Seguretat de l'ONU va aprovar la resolució 1925, per la qual va prorrogar el mandat de la MONUC fins al 30 de juny de 2010 i va decidir que, en vista de la nova fase a què s'havia arribat al país, la MONUC passaria a denominar-se a partir de l'1 juliol de 2010 MONUSCO, per les pressions del president Joseph Kabila. La MONUSCO continuà disposant d'una elevada dotació militar, d'un màxim de 19.815 efectius militars i 760 observadors militars, 391 agents de policia i 1.050 policies, que es podria reduir en funció dels esdeveniments sobre el terreny. Encara que el Consell havia manifestat que la retirada l'any 2010 era prematura, el Govern congolès va pressionar en un exercici de sobirania per aconseguir el seu objectiu. El Consell també va autoritzar la retirada d'un màxim de 2.000 efectius militars de les Nacions Unides abans del 30 de juny de 2010 a l'oest del país, i la missió també es va replegar del districte d'Ituri, tot destacant la millora de la situació de seguretat, malgrat la crida de la societat civil d'Ituri en contra d'aquesta decisió. Igualment, va autoritzar la MONUSCO a, alhora que concentrava les seves forces a la zona oriental del país, mantenir una força de reserva amb capacitat per al redesplegament ràpid en qualsevol altra part del país. Les seves tasques van passar a ser la protecció de la població civil i dels actors humanitaris.

---

¹³ «UN troops “armed DR Congo rebels”» (2008). BBC, 28 d'abril.

3. SITUACIÓ ACTUAL

Els anys 2002 i 2003 es van aconseguir diversos acords de pau entre els actors armats interns i externs, cosa que va comportar la retirada de les tropes estrangeres i la configuració d'un Govern de transició. El desembre de 2005 es va aprovar la nova constitució del país, i posteriorment un Govern electe, en 2006, presidit per Joseph Kabila, fill de l'assassinat Laurent Desiré Kabila. No obstant això, aquesta evolució de la situació no ha suposat la consolidació del procés de pau i la fi a la violència a l'est. Avui la situació es caracteritza per la persistència de la inestabilitat política i l'existència de dos focus de violència a l'est del país: els districtes de Haut Uélé i Bas Uélé, a causa de la internacionalització del conflicte del nord d'Uganda, i la província de Kivu Nord i la província de Kivu Sud (frontereres amb el districte d'Ituri, al nord, i amb Uganda, Rwanda i Burundi, a l'est), zones amb dinàmiques diferenciades. Finalment, cal remarcar que la situació al districte d'Ituri (província d'Orientale, nord-est del país) s'ha normalitzat progressivament.

3.1. EVOLUCIÓ POLÍTICA 2006-2011

El juliol de 2006 es van celebrar les eleccions enmig d'un clima de tensió molt greu, i fins i tot enfrontaments entre els simpatitzants dels diferents partits opositors i constants denúncies de frau prèvies a la celebració dels comicis. Amb la publicació dels resultats provisionals, es va produir una escalada de la violència a la capital entre les milícies dels dos candidats principals (el president, Joseph Kabila, i el seu vicepresident, Jean-Pierre Bemba), que va concloure amb l'actuació de les forces del MONUC i la missió de la UE al país (EUFOR RD Congo) per mantenir l'ordre. Finalment, la segona volta electoral es va celebrar el 29 d'octubre, i malgrat les diverses irregularitats constataades per la Comissió Electoral Independent i per les missions d'observació electoral internacionals, se'n va destacar la transparència, que va conduir a la victòria de Kabila amb el 58,05% dels vots enfront del 41,95% de Bemba. La intervenció de l'EUFOR i de la MONUC, així com les crides a la calma i els acords signats pels dos principals contendents van aconseguir controlar la situació.

Els resultats van mostrar una forta fragmentació territorial en el suport a dos candidats, ja que la part occidental del país i la capital, la majoria de llengua lingala, van votar majoritàriament Bemba, mentre que la regió est, on la llengua és el swahili, va votar

principalment Kabila. El conflicte armat ha afectat en més gran mesura a la part est del país. Bemba, que en un primer moment havia amenaçat de no reconèixer els resultats de les eleccions, i els seus partidaris es van enfrontar a la policia en resposta al suposat frau que s'havia comès i va manifestar el seu descontentament amb la decisió del Tribunal Suprem, però va afirmar que estava preparat per dirigir l'oposició al Govern de Kabila. El nou primer ministre, Antoine Gizenga, líder del partit PALU, va culminar la configuració del nou Govern postransició el febrer de 2007, al qual no va integrar a cap representant de l'oposició política ni dels antics grups armats.

Segons diverses fonts, el Govern de Kabila ha convertit el sistema polític del país en un govern de partit únic, que es va posar de manifest amb la repressió el gener de 2007 contra l'oposició política a la província de Bas Congo, que va causar cent víctimes mortals, i a Kinshasa, el març del mateix any, que va causar unes altres 600 víctimes mortals, més la persecució continuada de l'oposició política, dels defensors de drets humans i dels mitjans de comunicació crítics amb l'acció governamental. Des de llavors, Bemba es va mantenir en el continent europeu, principalment a Bèlgica, esperant que es resolgués el contenciós que li permetria tornar al país.

Tanmateix, Jean-Pierre Bemba fou arrestat per les autoritats belgues el maig de 2008, i el juliol d'aquest mateix any va ser traslladat a la Cort Penal Internacional (CPI). El seu judici va començar el 22 de novembre de 2010,¹⁴ acusat de liderar l'MLC en l'onada de violacions sexuals i tortures, qualificades de crims de guerra i de lesa humanitat, que els seus combatents van dur a terme a la República Centreafricana entre octubre de 2002 i març de 2003, amb l'objectiu de donar suport al president centreafricà Ange-Félix Patassé, que va ser depositat tot i l'ajuda militar. El Govern de Kabila, sumit en la corrupció, la paràlisi i les contínues males notícies procedents de l'est del país, va ser remodelat diverses vegades durant la legislatura 2006-2011.

3.2. EL PROCÉS ELECTORAL I LA FORMACIÓ DEL NOU GOVERN (2011-2012)

L'any 2011 es va veure marcat per l'increment de la tensió en tot el país com a conseqüència de la celebració de les eleccions el novembre i a causa de la continuïtat de les accions armades a l'est. L'organització Internacional Crisis Group (ICG) va advertir al setembre sobre una possible involució en el procés electoral a la zona oriental que podria afectar el procés polític global.¹⁵ Es van constatar atacs i enfrontaments entre l'Exèrcit i diverses milícies Mai Mai i el grup armat hutu rwandès FDLR, principalment a la província de Kivu Sud i, en un grau menor, a Kivu Nord, tot i que nombrosos cen-

¹⁴ «The ICC Trial Against Jean-Pierre Bemba Gombo Begins» (2010). Program on Humanitarian Policy and Conflict Research (HPCR), 22 de novembre. Per seguir l'actualitat del procés contra Bemba, es pot consultar el web <http://www.bembatrial.org/>, projecte elaborat per l'Open Society Justice Initiative, finançat per l'Open Society Foundations, coneguda abans del 2011 com l'Open Society Institute, creada el 1993 pel multimilionari emprenedor financer George Soros.

¹⁵ Vegeu ICG (2011).

tres de recerca internacionals i membres de la comunitat internacional van començar a qualificar la situació de l'RDC de postconflicte, en referència al conflicte que hi va haver entre 1998 i 2003, l'anomenada Primera Guerra Mundial africana. Encara que els nivells de violència es van reduir amb relació a anys anteriors, el clima d'inseguretat va ser elevat, sobretot a l'est, i les violacions, saquejos i extorsió de la població civil van ser la norma per part de tots els actors armats. L'IDMC va assenyalar el juliol que existien 1,7 milions de desplaçats a l'est, dels quals 128.000 es van desplaçar durant el primer trimestre de 2011. Les Forces Armades congoleeses (FARDC) van intentar desarticular o cooptar alguns dels grups encara presents a la regió, sobretot a Kivu Sud, mitjançant el lliurament de sumes de diners i promeses de llocs a les FARDC.

3.2.1. LA PRECAMPANYA ELECTORAL

Durant tot l'any 2011 es van dur a terme els preparatius per a la celebració del procés, no exempts d'irregularitats, arran de l'incompliment del calendari previst, fet que va fer perillar la celebració dels comicis. A l'agost es va ratificar la llei electoral, malgrat les acusacions per part de l'oposició d'irregularitats durant el registre de votants, i es va confirmar la data de les eleccions legislatives i presidencials per al 28 de novembre.

El 17 de juliol va culminar el registre de votants, amb 31,2 milions de persones, unes 200.000 més del que s'havia previst. La campanya electoral va estar marcada per una inestabilitat creixent en diverses parts del país, en alguns casos producte de la instrumentalització de les diferències ètniques i de greuges locals. L'oposició política no va aconseguir acordar una candidatura única per frenar la renovació del mandat de l'actual president, Joseph Kabila. La modificació de la llei electoral va establir una sola ronda per evitar una segona volta, que hauria dut automàticament l'oposició a aglutinar-se al voltant del candidat opositor que hagués rebut més suport en la primera. Els dos principals líders opositors del país, l'expresident de l'Assemblea Nacional Vital Kamerhe i l'històric opositor Étienne Tshisekedi van decidir mantenir les seves aspiracions a la presidència per separat. Dies abans de la celebració dels comicis, Tshisekedi ja s'havia declarat vencedor, fet que va incrementar la tensió durant la campanya electoral.

3.2.2. LA CAMPANYA ELECTORAL: EL FRAU I LA CRISI POSTELECTORAL

Kabila va gaudir de tota la maquinària del poder estatal i una desmesurada presència als mitjans de comunicació, a més d'importants recursos per sustentar la campanya arreu del país. El Centre Carter i la UE, amb missions sobre el terreny, van anunciar que els resultats mancaven de credibilitat, i van qüestionar el procés de recompte de vots fet per la Comissió Electoral Nacional Independent (CENI), qualificat de caòtic.

Els vots de gairebé 5.000 col·legis electorals, d'un total de 64.000, no es van comptabilitzar; 2.000 d'aquests corresponien a la capital, feu de l'opositor Tshisekedi. Arran de la creixent deterioració de la situació després de les eleccions i els brots de

violència entre opositors i els cossos de seguretat i entre activistes d'ambdós bàndols, els principals líders opositors van sol·licitar la mediació de les Nacions Unides, la UA i la UE per evitar una escalada de la violència. La UE, la SADC, la UA i el Centre Carter, a més de milers d'observadors de la societat civil congoleesa, van intentar supervisar el procés, que no va tenir el suport d'una missió electoral de Nacions Unides. La Human Rights Watch i l'Oficina de Drets Humans de la MONUSCO van documentar centenars de violacions dels drets humans durant la campanya, enfrontaments i brots de violència entre partidaris dels diferents partits, i es va constatar el reclutament de centenars de menors que es van afegir a les files dels grups armats.

Kabila va ser proclamat guanyador amb un 48,95% dels vots, enmig d'acusacions d'irregularitats i frau electoral. Els resultats de les eleccions presidencials van ser revelats el 9 de desembre, tres dies després del que s'esperava, fet que va alimentar tota mena d'especulacions. Kabila va ser investit nou president el 19 de desembre en una cerimònia que no va gaudir de la presència de líders regionals i internacionals, com a mostra de rebuig al frau. El principal candidat opositor, Étienne Tshisekedi, que va obtenir el 32,33% dels vots, va rebutjar els resultats i es va autoproclamar vencedor de les eleccions. El recompte de les eleccions legislatives es va posposar a causa de les creixents crítiques i a l'espera de l'arribada d'un equip d'experts nord-americans encarregats de garantir la transparència del procés. A finals de desembre encara no hi havia resultats definitius i es donava peu a la possibilitat que els resultats fossin àmpliament manipulats. No va ser fins al febrer de 2012 que no es van conèixer els resultats definitius de les eleccions legislatives. El partit del president Joseph Kabila, el PPRD, va perdre més del 40% dels seus escons a l'Assemblea Nacional a mans dels seus rivals, però continuà sent el principal bloc en l'Assemblea Nacional, segons els resultats definitius. El resultat fou una cambra fragmentada en nombrosos partits polítics, en què el joc d'aliances podia ser decisiu, la qual cosa perllonga l'estancament del país a causa de les dificultats per aconseguir àmplies majories, segons diversos analistes.

La coalició governant va aconseguir 260 dels 500 escons, encara que el partit presidencial PPRD només va guanyar 63 escons, respecte als 111 que tenia en la cambra precedent. L'UDPS es convertí en el segon partit de la cambra amb 41 diputats, seguit del partit aliat de Kabila, el PPPD, que va obtenir 27 escons. L'UDPS va anunciar el boicot de l'Assemblea Nacional, encara que alguns dels seus candidats electes van recollir la seva acta de diputats, tot argumentant la necessitat de portar l'oposició política a les cambres i creant una divisió en el si del partit. No obstant això, com a mostra de la greu crisi política, el gener un grup de quaranta parlamentaris de la majoria presidencial va fer una crida a la cancel·lació dels resultats de les eleccions legislatives pel frau comès, i l'Església catòlica i els partits polítics de la majoria presidencial i de l'oposició van acusar la CENI de fixar els resultats.

Paral·lelament, es van assentar les bases per iniciar un diàleg entre els actors polítics del país, a petició de Nacions Unides i de la resta de la comunitat internacional, tot i que fins al juliol de 2012 ha estat infructuós. L'equip mediador, liderat per l'antic president ghanès John Kufuor i el reverend Jean-Paul Moka, cap de la plataforma política Mouvement Bleu a l'RDC, va anunciar el març que es posposava el diàleg entre

la majoria presidencial del president Joseph Kabila, l'oposició i la societat civil. El diàleg estava inicialment previst per al març a Brussel·les. La mediació Kufuor-Moka va assenyalar que es realitzaria una trobada prèvia a Jerusalem del 26 al 30 d'abril, i va felicitar els líders congoleseos pel seu sentit de la responsabilitat per buscar la via del diàleg per resoldre les qüestions suscitàdes arran de les greus insuficiències del procés electoral. D'altra banda, Kabila va assenyalar al febrer que retardaria la convocatòria de les eleccions provincials tret que la comunitat donant proporcionés els recursos que havien compromès. La comunitat donant havia condicionat el lliurament d'aquests fons a l'evolució dels esdeveniments amb relació a la crisi postelectoral. Finalment, es publicà un nou calendari electoral temptatiu que establia les eleccions per a les assemblees provincials i les eleccions locals el gener de 2013. Tanmateix, el darrer informe del secretari general de l'ONU sobre la situació al país recomanava a la MONUSCO que ajudés les autoritats a restablir la credibilitat de la CENI i a adoptar un calendari realista.¹⁶

El març de 2012 l'Oficina de Drets Humans de la MONUSCO va publicar un informe que acusava els cossos de seguretat d'haver comès execucions extrajudicials i arrestos arbitraris després de les eleccions de novembre. En concret, la missió va documentar la mort de 33 civils a Kinshasa, la capital congolese (considerada un feu de l'oposició), a mans de l'exèrcit, la policia i la guàrdia republicana en menys d'un mes. A més dels 33 morts, 22 dels quals per arma de foc, es van produir 83 ferits. Finalment, s'ha de destacar que la Cort Penal Internacional (CPI) va emetre el seu primer veredict de culpabilitat en els deu anys de la seva creació i va condemnar Thomas Lubanga Dyilo, líder del grup armat UPC, a 30 anys de presó per crims de guerra, principalment per haver reclutat menors soldats a la regió d'Ituri entre 2002 i 2003. Aquesta és la primera sentència dels set casos que es troben a la CPI, tots referents al continent africà.

3.2.3. DESERCIÓ DE NTAGANDA: LA CONNEXIÓ RWANDESA

El president Joseph Kabila anuncià a principis d'abril que duria a terme l'arrest del general Bosco Ntaganda, àlies Terminator, detenció sol·licitada per la Cort Penal Internacional (CPI) fa més de sis anys, sobre el qual pesen acusacions de crims de guerra i contra la humanitat. Diversos analistes i fonts locals haurien assenyalat que les pressions sobre Kabila per part de la comunitat internacional com a conseqüència del frau electoral a les eleccions de novembre de 2011 l'haurien portat a fer un gest en defensa dels drets humans i de lluita contra la impunitat. Ntaganda, antic aliat de Kabila, en rebre les filtracions de què es podia produir aquest canvi d'actitud per part del Govern, i donat que ja disposava d'alguns batallons «fantasma» al territori de Masisi (Kivu nord, feu tutsi congolès), és a dir, no integrats a les FARDC, hauria promogut des de finals de març la deserció de centenars de militars antics membres del CNDP fidels a la seva persona.

¹⁶ Informe del secretari general sobre la Missió d'estabilització de l'ONU a la República Democràtica del Congo. S/2012/355, de 22 de maig de 2012, <http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=s/2012/355>.

L'any 2009, el Govern, sense fer cas de les exigències de la CPI, va integrar Bosco Ntaganda, líder del grup armat CNDP, a l'Exèrcit amb el grau de general, en el marc dels acords de pau, per premiar-lo pel paper que va tenir en la desarticulació de la rebel·lió de Laurent Nkunda. Al seu costat es van integrar els membres del CNDP, en un procés caòtic i que va suposar fortes tensions en el si de l'Exèrcit. L'actual decisió del Govern ha suposat un gir radical en la política mantinguda fins avui amb relació a l'antic cap de l'Estat Major del CNDP. Fonts pròximes al CNDP rebutjaren la possibilitat que es reobrisin les activitats del moviment insurgent, i assenyalaren que la deserció podria respondre a un descontentament pel que fa a les seves condicions socials en el si de les Forces Armades. La sentència de culpabilitat contra Thomas Lubanga Diylo, del qual Ntaganda n'havia estat la mà dreta, hauria pogut contribuir a desencadenar els fets, ja que tingué lloc al març.

A finals d'abril de 2012 el Govern va decidir llançar una ofensiva contra la rebel·lió, que va desencadenar forts enfrontaments i obrí les portes a una nova onada d'instabilitat a la zona. Aquesta ofensiva, iniciada el 29 d'abril, intentava derrotar el Moviment març 23 (M23), format per antics membres del grup rebel CNDP, nous reclutes (entre els quals hi hauria menors) i desertors de les FARDC, així com un nombre indeterminat de combatents procedents de Rwanda, país que novament hauria donat suport a aquesta rebel·lió, segons les darreres informacions, fins i tot reafirmades per les mateixes Nacions Unides i silenciades pels EUA, aliats de Rwanda. L'M23 va anunciar que s'havia rebel·lat a causa de les pèssimes condicions en què viuen, i tenien l'objectiu de renovar l'acord de pau que van aconseguir el CNDP i el Govern el 2009, i suposadament, també, amb l'objectiu de blindar Ntaganda de la justícia internacional mitjançant un nou acord de pau.

4. PRINCIPALS ACTORS ARMATS ESTATALS I NO ESTATALS IMPLICATS EN ELS CONFLICTES DE L'RDC

A l'est de l'RDC hi ha dos grans focus d'inestabilitat i violència que poden analitzar-se de manera separada. En primer lloc, les províncies de Kivu Nord i Kivu Sud, on persisteix la inseguretat i els combats com a conseqüència de la presència de nombrosos grups armats, la ingerència de Rwanda i el fracàs dels diferents processos de DDR, de la reforma del sector de la seguretat i de l'explotació il·legal dels recursos naturals continuada. A més a més, cal destacar dos focus de tensió i violència a la província d'Orientale (al nord-est del país, al nord dels Kivu). En primer lloc, el districte d'Ituri, situat a la part sud de la província d'Orientale, on s'ha reduït d'una manera important la violència que va arribar al clímax entre els anys 1999 i 2004. En segon lloc, la situació que afecta els districtes de Haut Uélé i Bas Uélé, que es troben al nord-est de la província d'Orientale, on el grup armat ugandès LRA ha disposat de les seves bases al parc nacional de Garamba, al nord-est de l'RDC. Posteriorment, a partir del 2008, aquest grup ha ampliat el seu radi d'acció cap a el sud-est de la República Centreafricana i cap a l'oest del nou estat de Sudan del Sud.

4.1. KIVU NORD I KIVU SUD

A les províncies de Kivu Nord i Kivu Sud es troben una sèrie d'actors armats locals i estrangers responsables de la persistència de la inseguretat, de les greus violacions dels drets humans i del desplaçament de població fugint de la violència. Els principals actors armats locals són les FARDC (i una sèrie de grups i faccions integrats a les FARDC, com el CNDP, PARECO i les FRF, a més a més d'altres milícies Mai Mai), les milícies Mai Mai Yakutumba, les milícies Mai Mai Sheka, l'escissió de PARECO coneguda com l'APCLS, les FPLC, l'ARP, a més d'altres grups menors. Els grups que s'han integrat a les FARDC han tractat de consolidar el seu control sobre el territori i les unitats militars que dirigeixen, i durant la campanya electoral aquesta presència al territori s'ha intentat enfortir i rendibilitzar per tal d'aconseguir suport per als candidats corresponents de cara a les eleccions de novembre de 2011. Això ha provocat que els grups que no estan integrats a les FARDC també s'hagin mobilitzat per aconseguir més suport, membres i subministres per donar suport als candidats de l'oposició, qüestió que ha contribuït decisivament a l'increment de la tensió i la violència en parts determinades del país.¹⁷

¹⁷ Entrevistes personals, Butembo, 2011. Vegeu també Consejo de Seguridad de la ONU (2011).

Per altra banda, simultàniament hi conviuen una sèrie de grups i actors armats estrangers, entre els quals destaquen el grup armat hutu rwandès FDLR, les diverses escissions de les FDLR (Rud-Urunana, Soki), el grup armat ugandès ADF/NALU i el grup armat burundès FNL. Aquest apartat pretén analitzar en profunditat la situació a Rwanda, país que ha continuat influint en els assumptes interns congoleesos.

Tots els actors armats es beneficien de l'explotació il·legal dels recursos naturals de l'est de l'RDC, així com un conjunt d'empreses locals i transnacionals que operen a través d'intermediaris al país, qüestions que han estat assenyalades per part de Nacions Unides, així com per una plèiade d'organitzacions internacionals que, no obstant això, han provocat poques reaccions per part de la comunitat internacional per frenar aquest espoli.

Els actors armats es beneficien de tres formes diferents pel que fa als recursos miners del país: mitjançant el seu control físic, el comerç i l'establiment de taxes. Poden dur a terme directament l'espoliació dels recursos, a través de grups de treballadors en règim d'esclavitud, ja sigui perquè gestionen el comerç i l'exportació dels recursos naturals o perquè controlen i exploten les mines directament. Una altra manera és l'establiment de mecanismes d'explotació indirecta, com pot ser la taxació en origen, a les pròpies mines, al trànsit per carretera, amb l'establiment de controls i barreres físiques a les vies de comunicació, o per aire, amb taxes a les companyies aèries que fan el transport fins als *comptoirs*¹⁸ que es troben a la majoria de localitats i ciutats de l'est de l'RDC, entre les quals destaquen Butembo, Goma i Bukavu.¹⁹ A més del control i l'explotació dels recursos naturals, cal tenir en compte d'altres que generen importants beneficis per als grups armats i les FARDC, com són la taxació al comerç i cria de ramaderia bovina, fonamental per a la comunitat banyarwanda, per als banyamulenge i per a Rwanda i Burundi, els ramaders envien o tenen els seus ramats als Kivu –on no hi ha molts problemes de pressió demogràfica i competència pels territoris rics en pastures–, l'agricultura i la producció de carbó vegetal –que s'exporta també a Rwanda i Burundi, països que es troben pràcticament desforestats com a conseqüència d'aquesta activitat–.

Hi ha diverses formes d'espoliació, com són les extorsions amb barreres en carreteres, les col·lectes voluntàries o forçades a nivell local, en dies pactats amb els líders tradicionals –*chefs coutoumiers*– i els líders locals –*chefs de village*–, com poden ser els dies de mercat, o de manera sorprenent, sense previ avís. Aquestes col·lectes pactades o forçades serveixen també com a pagament als grups i milícies que exerceixen la protecció de la localitat. Finalment, els grups armats cometes saquejos i abusos de la població civil i d'altres grups armats rivals.

---

¹⁸ Oficines de compra-venda de recursos minerals i punt d'origen de les exportacions.

¹⁹ Entrevistes personals, Butembo, 2011. Per aprofundir en la qüestió, vegeu els estudis realitzats per GW (2009), IPIS (2009) o els informes del Grup d'Experts sobre l'explotació de recursos naturals de la RDC.

4.1.1. ACTORS ARMATS LOCALS INTEGRATS A LES FARDC

Entre els anys 2009 i 2011 es produeix la integració d'una part important de la insur-gència congoleesa. Cal destacar, el 2009, el CNDP i PARECO, i el 2011, les FRF i un conjunt de milícies Mai Mai, com les Mai Mai KiFuaFua i Kapopo.

A. LES FARDC

El 2003 les Forces Armades congoleeses són refundades, producte dels acords de pau assolits a nivell nacional, i es creen les Forces Armades de l'RDC (FARDC). El país es troba amb més de 150.000 militars i combatents dels grups armats, entre les diferents forces i cossos de seguretat de l'Estat, com a romanents de les Forces Armées Zairoises i la Garde Présidentielle –de l'època de Mobutu–, les antigues Forces Armades Congoleeses (FAC) del període 1998-2003, i les desenes de milers de combatents resultants del procés de pau nacional, com són les diferents faccions de l'RCD (RCD-Goma, RCD-K-ML, RCD-National), l'MLC, les diverses milícies Mai Mai, els grups armats d'Ituri (UPC, FNI, PUSIC, FAPC, FPDC), i els combatents estrangers (FDD burundès, ADF-NALU ugandès i alguns membres de les FDLR). Després del procés de desarmament, desmobilització, reintegració, repatriació i reassentament (desenes de milers de combatents pertanyen a grups armats estrangers que són repatriats), i la reforma del sector de la seguretat, les noves FARDC arriben a tenir entre 120.000 i 130.000 soldats. No obstant això, el programa d'integració de les FARDC presentava serioses deficiències i no abordava la qüestió de les cadenes de comandament paral·leles –molts dels soldats romanien fidels als seus antics comandants– ni exclouïa de les files de l'Exèrcit els perpetradors de violacions dels drets humans, ni incloïa formació en dret internacional humanitari i dels drets humans. La mala situació de l'economia, la situació humanitària i la persistència de la violència dificultava la reintegració dels milers de combatents desmobilitzats, entre els quals desenes de milers de menors, de manera que anys després part d'aquests han estat novament reclutats a la força o voluntàriament per engrandir les files de les FDLR, les milícies Mai Mai i el CNDP, principalment.

B. EL CNDP: EL FRACÀS DE LA REFORMA DEL SECTOR DE SEGURETAT I LA INTEGRACIÓ A LES FARDC

Després de la signatura dels acords de pau de 2002 i 2003 a l'RDC, un dels principals grups armats congoleesos compost per població tutsi congoleesa, l'RCD-Goma (grup armat satèl·lit de Rwanda), es va integrar al Govern nacional de transició congolès. Tanmateix, alguns sectors d'aquesta comunitat van continuar sentint-se exclosos i van crear el Congrès National pour la Défense du Peuple (CNDP).

El CNDP és un grup armat que té el suport de Rwanda i que va sorgir el juliol de 2006, liderat pel general Laurent Nkunda, amb l'objectiu de defensar, protegir a la comunitat

banyarwanda i garantir que aquesta població tingui representació política en les institucions congolese i se li reconegui la ciutadania congolese. També s'erigeix com el representant i defensor dels drets de la població congolese refugiada a Rwanda. Afirmar combatre la discriminació de la comunitat banyarwanda, defensar-se de les FDLR i promoure el federalisme al país.²⁰ Es considera que el grup tenia més de 6.000 combatents, dels quals una part significativa havien estat reclutats a Rwanda, i encara que al grup hi havia una part significativa de hutus congolese, la majoria dels oficials eren tutsis. A mitjan 2004, un sector de l'antic grup armat RCD-Goma, liderat pel general Laurent Nkunda, va iniciar una rebel·lió a la província de Kivu Sud pel descontentament amb l'evolució del procés de pau i amb l'argument de la defensa de la comunitat banyarwanda, a la qual pertany i ataca Bukavu.

Des del 2006, les FARDC i la resta de grups armats, especialment el CNDP, van iniciar processos d'integració que han fracassat per la poca voluntat de les parts, les agendes ocultes dels grups i la desconfiança mútua a causa d'anys d'hostilitat. El CNDP, creat oficialment l'any 2006, va dur a terme un nou atac aquell any, aquesta vegada contra Goma, per pressionar el Govern congolès sobre les seves demandes. La mediació de Rwanda, aliada del CNDP, va aconseguir la signatura d'un acord d'alto el foc el febrer de 2007 entre les FARDC i les milícies de Nkunda, que va comportar la seva integració en les FARDC congolese presents en les dues províncies, Kivu Nord i Kivu Sud, formant cinc brigades mixtes en les quals s'integren els combatents de Nkunda i soldats de les FARDC, procés conegut com *mixage*. En aquest procés Nkunda va passar de controlar dues brigades a tenir sota les seves ordres a cinc brigades i més de 8.000 soldats, pel fet que va aconseguir integrar en aquestes brigades antics combatents rwandesos desmobilitzats de l'RPF rwandès i nous reclutes congolese. Segons l'acord aquestes brigades es desplegarien a la regió, no podien ser traslladades a altres parts de l'RDC, i haurien de dur a terme operacions militars contra les FDLR. I així va ser durant el primer semestre de 2007, encara que la suspensió de l'ofensiva militar governamental contra les milícies hutus rwandeses de les FDLR amb l'objectiu de reprendre el diàleg i la creixent tensió a la zona van provocar la ruptura d'aquest acord. L'agost de l'any 2007 Nkunda va retirar els seus soldats del procés de *mixage* i va desencadenar una nova escalada de la violència el que comportar un nou desplaçament forçat de població, principalment en la zona sud-est de la província de Kivu Nord, al territori de Masisi, feu de Laurent Nkunda. Aquesta situació es va estendre a altres zones properes, el que es coneix com el "Petit Nord" de la província de Kivu Nord. Tanmateix, el gener de 2008 se celebra la conferència de Goma que resulta en un nou acord de pau entre el Govern congolès i els diferents grups armats d'aquest (CNDP les diferents milícies Mai Mai), a excepció de les FDLR i les FRF. L'acord estableix un alto el foc i la creació d'una zona de seguretat patrullada per la MONUC a Kivu Nord. A més, es va crear una comissió de supervisió de l'alto el foc, el desarmament i la separació dels grups i la seva integració a les FARDC o seva desmobilització. Poc després es va posar en relleu la fragilitat de l'a-

---

²⁰ Els principals punts del seu programa són la seguretat, l'estabilitat i la pacificació del país, especialment de l'est, i promou el desarmament i la repatriació dels grups armats estrangers, la integració dels grups armats locals a les FARDC i la formació d'un Exèrcit republicà; la repatriació i reinserció de la població refugiada i desplaçada; la reconciliació nacional (aprovació de lleis que protegeixin a les minories); la promoció del federalisme al país; la implementació de la integració regional; la promoció d'un programa d'eradicació de la pobresa; governabilitat; gènere, i drets humans. Vegeu el web oficial del grup, www.cndp-congo.org.

cord, ja que es van registrar enfrontaments gairebé diàriament entre el CNDP, les FARDC i milícies Mai Mai, encara que les parts van manifestar la seva voluntat de mantenir l'alto el foc.

Aquesta situació va ser degenerant durant l'any 2008, amb contínues violacions de l'alto el foc, enfrontaments esporàdics que van passar de ser l'excepció a ser la regla a finals d'agost del 2008, quan Laurent Nkunda va tornar a abanderar la protecció de la seva comunitat i va llançar un atac a gran escala des del nord de la província de Kivu Nord, provocant una greu crisi humanitària. La major o menor presència de Rwanda, encara que important, no podia ocultar la irresponsabilitat i la connivència del Govern i de la comunitat internacional en la situació. A partir d'aquí, es produeix una important pressió sobre el CNDP perquè accepti participar en un nou procés de pau i reunions entre RDC i Rwanda, que conclouen amb un acord entre els dos països per desarticular el CNDP i substituir el seu líder, incòmode per a tots dos. En el cas de l'RDC és obvi, i en el cas de Rwanda és perquè progressivament podria haver perdut l'ascendent i el control que Rwanda exercia sobre ell i Nkunda estaria començant a tenir una agenda pròpia.²¹ Nkunda sostenia que la seva comunitat estava sent víctima d'atacs per part de les FDLR i d'altres grups presents a l'est del país, i que el Govern de Joseph Kabila havia fracassat en la promesa de garantir la seguretat de la població a la zona. El gener de 2009 Nkunda pateix una rebel·lió en el si del grup per part del cap militar del grup, Bosco Ntaganda, que arriba a un acord amb el Govern congolès amb el beneplàcit de Rwanda i posa fi a la insurgència en integrar el CNDP novament en les FARDC. Posteriorment, l'abril de 2009, el CNDP es transforma en un partit polític. Nkunda fou retinut a Rwanda i es troba pendent de judici.

Les pressions sobre el CNDP van derivar en un cop d'Estat intern en què el cap militar del grup, Bosco Ntaganda, va substituir el líder Laurent Nkunda, i després això Ntaganda va acordar posar fi a les hostilitats contra les FARDC i integrar-se dins d'elles, amb el beneplàcit de Rwanda. Posteriorment, el 23 de març de 2009, Kinshasa i el CNDP van signar un acord que contemplava la reconversió del CNDP en partit polític, l'alliberament de detinguts, la reintegració en les FARDC i amnistia. Rwanda i RDC portaven diversos mesos d'aproximacions que van culminar en la desarticulació pactada d'aquest grup i l'operació conjunta entre les FARDC i les Forces Armades rwandeses en territori congolès contra les FDLR.

Global Witness va denunciar ja a principis de 2010²² que l'antic grup armat CNDP, integrat a les FARDC, controlava l'explotació dels recursos naturals als Kivus, havia establert una xarxa d'extorsió i mantingut les antigues estructures de comandament i l'agenda política prèvia a la seva integració. A finals del 2011 el mateix Grup d'Experts refrendava aquesta informació, i tot i que destacava que les FARDC pretenien anul·lar les cadenes de comandament paral·leles i les lleialtats als antics grups armats; en el cas del CNDP, les estructures paral·leles es van mantenir i fins i tot el general Ntaganda

²¹ Entrevistes personals, agost i setembre 2009.

²² «DR Congo: ex-rebels take over mineral trade extortion racket», GW, 11 de març de 2010.

havia aconseguit finançar el seu poder. A canvi de donar el suport polític a la Majoria Presidencial de Joseph Kabila, el CNDP i Ntaganda obtenen beneficis en el procés reestructuració de les FARDC, ja que Ntaganda es converteix en el comandant adjunt de l'Operació militar Amani Leo, que pretenia desarticular les FDLR. Ntaganda havia nomenat antics comandants del CNDP a llocs clau dins la reestructuració de les FARDC. Així, els oficials del CNDP ocupaven un gran nombre de llocs de comandament en detriment de PARECO i de les altres milícies Mai Mai integrades.

C. MILÍCIES MAI MAI: DEL NACIONALISME AL PILLATGE?

El nom «Mai Mai» (també «Mayi Mayi») té l'origen en el vocable swahili i lingala «majji», que significa aigua, i fa referència a les virtuts màgiques dels líquids i unguents amb què els milicians es ruixaven abans de combatre, i que, segons afirmaven, els protegien de les bales i els convertien en invulnerables. Aquests guerrers tradicionals eren coneguts pels congolesos per haver aterrit l'est del país durant la rebel·lió Simba/Mulele del 1964 («Simba» significa lleó en swahili), liderats pel jove Laurent Kabila, rebel·lió que va ser sufocada per Mobutu; però la seva ferocitat i resistència ja es va fer famosa en l'època.

Acostumen a tenir una adscripció ètnica i territorial. La violència exercida pels grups armats hutus rwandesos als Kivu el 1995 i les milícies de la comunitat banyarwanda, juntament amb la invasió de Rwanda i de les forces liderades per Laurent Kabila el 1996, provoca el seu ressorgiment. Actualment actuen com a milícies d'autodefensa civil de caràcter nacionalista, oposades a la intervenció de Rwanda en els assumptes interns congolesos, i per extensió exigeixen l'expulsió de la comunitat banyarwanda. Els milicians són joves de les diferents comunitats existents a ambdues províncies, que viuen en condicions de vulnerabilitat i per als que formar part de les milícies d'autodefensa es converteix en una forma de subsistència i reconeixement social. Proliferen al territori de Masisi i al Parc Nacional de Virunga (Kivu Nord), i també a les muntanyes de Fizi i Baraka i en els boscos de Shabunda (Kivu Sud). Posteriorment, la seva presència s'estendrà per la majoria del territori de totes dues províncies.²³ Durant els anys noranta es va estimar que podien tenir uns 30.000 membres. Les milícies Mai Mai són un fenomen particular de l'est de l'RDC, i no té exemples en altres parts del país.

Inicialment, combatien també al seu antic líder i aliat, Laurent Kabila, considerat un traïdor als interessos de Rwanda, i també s'oposaven a les FDLR. Posteriorment, quan Kabila trenca amb Rwanda el 1998, les milícies Mai Mai reconstruiran la seva legitimitat i la justificació de la seva existència en el suport a Kabila i la lluita contra els invasors, Rwanda, i els grups satèl·lits locals de la comunitat banyarwanda, l'RCD (i les seves posteriors escissions, l'RCD-Goma, RCD-K-ML ...) i posteriorment el CNDP. Els Mai Mai comencen a rebre suport econòmic i militar de Kinshasa per combatre Rwanda, i estableixen aliances amb les FDLR, també aliades de Kabila i enemigues de Rwan-

²³ Misser, F., i M.-F. Cross (2006).

da. En els acords de Pretòria i Sun City de 2002-2003, aconseguïen formar part del Govern de transició i són integrats en les Forces Armades. No obstant això, les tensions internes i les rivalitats personals de les diferents milícies, els retards en la seva integració a l'Exèrcit, els greuges en el si d'aquest per ser tractats com a soldats de segona, els pocs recursos destinats a la seva manutenció i salaris i les promeses incomplertes fan que la majoria de seus membres retornin a les comunitats d'origen.

Les milícies Mai Mai no són una estructura monolítica i organitzada, sinó que es tracta d'una vintena d'organitzacions que en determinats moments han creat aliances per negociar, i també per defensar-se de les agressions dels altres actors armats presents a l'est del país. Han variat en la seva legitimitat i la seva relació amb la població, i han evolucionat des del sentiment nacionalista cap a l'extorsió i el saqueig de la població civil a la qual afirmen protegir. Avui és un fenomen que respon principalment a l'absència de l'autoritat de l'Estat i està més pròxim a la delinqüència comuna, en alguns casos, que a una qüestió de protecció de les pròpies comunitats d'origen. En molts casos, s'han convertit progressivament en grups armats autònoms de la població civil de les seves comunitats d'origen, i els vincles amb els caps de village i els caps coutoumiers són cada cop més desiguals en funció dels Mai Mai analitzats.

En alguns casos aquests líders tradicionals segueixen sent els líders de les milícies, que també estan liderades per antics militars de les Forces Armées Zairoises de Mobutu, de les Forces Armades congoleuses de Kabila pare o de les FARDC (és a dir, que es van integrar i, posteriorment, descontents, van abandonar els seus llocs), que s'han transformat en senyors de la guerra a sou dels polítics locals o de notables, o per compte propi, i han atacat altres comunitats i altres zones per obtenir beneficis econòmics (fustes precioses o «dures», carbó vegetal, bestiar, extorsió, control de carreteres) i controlar o participar en l'explotació de recursos naturals. Així, les diferents milícies Mai Mai començaran a sembrar la inseguretat, cometre saquejos i abusos de la població, segrestos de milers de menors per engrossir les seves files, violència sexual i altres greus violacions dels drets humans, com la resta d'actors armats del conflicte.

L'any 2009 hi havia 22 milícies Mai Mai, vuit de les quals actuaven a la província de Kivu Nord (Simba, UJPS, Mongol, KiFuaFua, Rwenzori, Vurondo, Kasidien i APCLS) i 13 a la província de Kivu Sud (Yakutumba, Zabuloni, Shikito, Mudundu 40, Simba MRS, Shabunda, KiFuaFua, UJPS, Kirikicho, Raia Mutomboki, N'yikiliba, Kapopo i Mahoro), diferint en nombre i nivell organitzatiu (oscil·laven entre un centenar i un miler de combatents), a les quals es va afegir PARECO, amb presència en totes dues províncies. S'hi podrien afegir algunes escissions, com els Mai Mai Fudjo, que és una facció de Zabuloni, o els Mai Mai Sheka.²⁴ En alguns casos, PARECO ja no és considerada una milícia Mai Mai, per la seva estructura política i militar, molt més complexa que la resta de milícies. Es calcula que en l'actualitat disposen d'entre 8.000 i 12.000 membres. El procés Amani, resultat de l'acord de pau signat el gener de 2008 i que es va activar l'any següent, va intentar promoure la integració i desmobilització d'aquestes

---

²⁴ Entrevistes personals, Goma i Bukavu, agost i setembre de 2009.

milícies. Algunes s'han integrat a les FARDC, com a part del procés d'integració ràpida. D'altres ho han rebutjat, pel fet que no tenien suficients garanties de seguretat per a les seves comunitats d'origen (una de les principals demandes dels grups armats és que encara que s'integrin a les FARDC volen mantenir el seu destí prop del lloc d'origen), i els enquadraven amb altres milícies i grups amb els quals hi ha un clima de desconfiança i animositat.

Així, pel que fa a aquest procés d'integració de les milícies Mai Mai, durant l'any 2009 a la província de Kivu Nord les vuit milícies Mai Mai van declarar que posseïen 22.000 milicians (Simba, UJPS, Mongol, KiFuaFua, Rwenzori, Vurondo, Kasidien i APCLS), xifra que inclou els combatents del CNDP i de PARECO (cal recordar que PARECO té presència en ambdues províncies). D'aquesta xifra, 16.000 combatents es van declarar susceptibles de ser integrats a les FARDC, i un nombre molt menor, 12.000, és la xifra d'efectius identificats per l'SMI (Sistema Militar Independent, format pel Govern i altres organitzacions de la comunitat internacional). D'aquesta nova xifra, el gruix el representen PARECO (3.000 membres) i CNDP (6.000 membres). Encara que evidentment les xifres que ofereixen els grups estan sobredimensionades, la diferència amb la realitat és assumible des de diferents perspectives. Hi ha més de 2.000 desmobilitzats, i com a mínim s'ha calculat que entre 3.500 i 4.000 milicians, que no han estat integrats en les FARDC ni desarmats, s'haurien reintegrat en les seves comunitats d'origen a causa de la desconfiança que els desperta el procés.

Pel que fa a Kivu Sud, les tretze milícies Mai Mai van declarar 28.000 efectius (Yakutumba, Zabuloni, FUDJO –escissió de Zabuloni–, Shikito, Mudundu 40, Simba MRS, Shabunda, UJPS, Kirikicho, N'yikiliba, Kapopo, Mahoro, la patrulla d'autodefensa Raia Mutomboki i el contingent de PARECO de Kivu Sud). La xifra d'efectius identificats per l'SMI no arribava als 2.500 milicians. Al voltant d'uns 1.000 combatents foren integrats, i uns 1.500, desmobilitzats.

La gran diferència entre les xifres aportades i els integrats i desmobilitzats és per diversos motius: en primer lloc, perquè els seus líders volien aconseguir un rang militar dins de les FARDC, de manera que totes les milícies anunciaven que posseïen un mínim de 1.000 combatents i un màxim de 5.000, per demostrar que podien tenir el grau de coronel o de general dins les FARDC; en segon lloc, les milícies van pensar que si augmentaven les xifres obtindrien majors ingressos amb el procés de DDR, per la qual cosa havien previst la introducció de civils; en tercer lloc, hi ha petits grups de pràcticament totes les milícies que no s'integren perquè desconfien de l'evolució de la situació, a causa dels atacs que les FARDC van dur a terme, en els quals el CNDP integrat va cometre greus abusos i violacions dels drets humans sobre la població civil, i també per la persistència de la presència de les FDLR, que, malgrat els operatius Umoja Wetu i Kimia II, van seguir disposant de l'estructura, dels mecanismes de finançament i control del territori i de la població.

El CNDP també es va integrar a les FARDC i s'han produït tensions amb els membres de les milícies Mai Mai integrats, que se senten discriminats, relegats i considerats com a soldats de segona, cosa que va crear un clima de frustració i desercions –els llocs de responsabilitat a les brigades de les FARDC als Kivu han estat cooptats pel CNDP–, no rebien els seus salaris, material militar i manutenció.²⁵ Algunes d'aquestes milícies van pretendre registrar-se com partits polítics, com és el cas de Shikito, que va crear el Parti pour la Résistance et le Développement Shikito (PRD-S).

D. PARECO

La Coalition des Patriotes Résistants Congolais (PARECO) és la principal milícia Mai Mai, creada el març de 2007 a partir de la unió d'algunes milícies Mai Mai de les comunitats bahunde i banande i de població hutu congolese. Va establir aliances amb les FDLR i va rebre important suport del Govern entre els anys 2007 i 2008 per combatre el CNDP.²⁶ Tenen presència a les dues províncies, i el seu nombre oscil·laria entre 2.000 i 3.000 efectius, segons el moment i la necessitat. El 2009 una part important de PARECO, sobretot els combatents hutus, va ser integrada a les FARDC, però els oficials hunde i nande no van rebre càrrecs equivalents als oficials hutus i van romandre fora del procés d'integració, juntament amb la majoria dels combatents hunde i nande.

E. FRF

Les Forces Républicaines Fédéralistes (FRF) és un grup armat sorgit de la comunitat banyamulenge, a Kivu Sud, concretament al territori de Minembwe, als Hauts Plateaux d'Uvira. Està compost per entre 200 i 300 combatents, encara que aquesta xifra oscil·la d'acord amb la conjuntura, ja que, com moltes altres milícies i grups, són població civil que en moments determinats agafa les armes per protegir els seus interessos.²⁷ Els banyamulenge són grans ramaders de vaques que han anat ocupant terres a Kivu Sud, la qual cosa els ha portat a tensions amb les altres comunitats, sobretot amb els babembe, i des de la perspectiva de les altres comunitats són uns expansionistes. Han creat un govern paral·lel a la zona. Des de l'inici de la guerra han culpats Rwanda i als grups satèl·lits de Rwanda, primer l'RCD i posteriorment el CNDP, del conflicte que pateixen els Kivu i que els ha enemistat amb les altres comunitats de Kivu Sud. La comunitat tutsi banyamulenge de Minembwe, francòfona, està en contra del Govern anglòfon de Paul Kagame i no desitja que els anglòfons controlin el poder a Rwanda. S'ha resistit a integrar-se a les FARDC, no ha participat al procés Amani i exigeix que Minembwe sigui un territori autònom. Les FRF han establert aliances amb les FDLR per protegir-se de les FARDC durant 2009, acords que es podrien considerar contranatura, però no és

²⁵ Entrevistes amb representants de tres milícies Mai Mai en procés d'integració a les FARDC i amb un alt càrrec militar de les FARDC, Bukavu, setembre de 2009.

²⁶ Human Rights Watch (2009).

²⁷ «Raia aliye sirika akachukuwa silaa», expressió que significa que el poble s'ha enfadat i ha pres les armes. S'ha utilitzat de manera generalitzada per les milícies Mai Mai, segons un dels líders d'una milícia Mai Mai de Kivu Sud. Entrevista personal, Bukavu, setembre de 2009.

així, atesa la dinàmica assenyalada prèviament, trencant el mite d'odi ancestral entre els hutus i els tutsis. El 20 de gener de 2011 es va assolir un acord de pau amb les FARDC que va implicar la seva integració amb la base al seu mateix territori d'origen, i el comandament militar del territori de Minembwe ha quedat sota el seu control. Un antic alt càrrec del Govern rwandès, ara exiliat a Sud-àfrica, el general dissident rwandès Kayumba Nyamwasa, hauria establert contactes amb aquest grup.

4.1.2. ACTORS ARMATS LOCALS NO INTEGRATS A LES FARDC

Al final del 2011, hi ha una sèrie de milícies Mai Mai que continuen sense integrar-se a les FARDC perquè o bé tenen una agenda econòmica d'explotació dels recursos naturals, o bé la integració del CNDP a les FARDC els ha provocat recels i es veuen amenaçades per les seves activitats. En destaquem l'APCLS, les milícies Mai Mai Yakutumba, Sheka i Simba. D'altres, menys rellevants, també continuen actives, com són les Mai Mai Mongol, LaFontaine i Raia Mutomboki, esmentades anteriorment.

A. APCLS

L'Alliance des Patriotes pour un Congo Libre et Souverain (APCLS) és una facció escindida de PARECO. Està liderada pel general Janvier Buingo Karairi. Sorgeix l'abril de 2008 i està composta, principalment, per membres de la comunitat bahunde; tenen la base a Lukweti, al territori de Masisi (Kivu Nord) i posseeixen entre 250 i 300 efectius. L'APCLS s'ha aliat amb les FDLR i ha rebutjat integrar-se en les FARDC si no obté determinades garanties, per exemple, que es puguin desplegar als llocs d'origen i que els efectius del CNDP recentment integrats abandonin aquestes zones. A més, vol tenir garanties de què la comunitat bahunde disposarà de la propietat de la terra als seus llocs d'origen, i rebutja la presència i l'augment d'importància de la població tutsi i hutu als seus territoris ancestrals. En aquest sentit, la integració del CNDP al si de les FARDC ha estat vist com una amenaça. L'APCLS, a diferència d'altres grups actius a l'RDC, és un partit polític registrat, i està dirigit per l'antic viceministre d'Economia, Hangi Binini.

B. MILÍCIA MAI MAI YAKUTUMBA

La milícia Mai Mai Yakutumba és un grup armat format per membres de la comunitat babembe, originari de Fizi (Kivu Sud) i liderat pel general William Amuri, àlies Yakutumba (d'on li ve el nom al grup armat). Yakutumba es va negar a integrar-se al procés de pau argumentant la incompatibilitat d'integrar-se a les FARDC al costat dels seus enemics tradicionals, les FRF, el CNDP i PARECO, i la capitulació que significava per a l'RDC cedir davant els interessos rwandesos. Disposen d'entre 300 i 400 efectius, encara que fonts de la mateixa milícia fan servir l'argument tradicional que posseeixen milers de combatents que poden ser mobilitzats davant d'una amenaça envers la població.

Yakutumba encarna l'esperit de resistència nacionalista tradicional contra els enemics estrangers, amb relació a Rwanda i els seus aliats. Té una branca política, el Partit per a l'Acció i la Reconstrucció al Congo (PARC). Té el suport d'antics oficials Mai Mai que ara estan en el si de les FARDC i que simpatitzen amb la rebel·lió, com el líder històric Mai Mai del territori de Fizi, el general Dunia Lengwama. S'aprofiten de l'explotació i la taxació dels minerals procedents de les mines de la zona, principalment or. S'ha aliat amb les rwandeses FDLR en alguns moments per a combatre el CNDP i també té una aliança estratègica amb les burundeses FNL.

C. MILÍCIA MAI MAI SHEKA

La milícia Mai Mai Sheka és un grup armat de majoria ètnica nyanga creat el 2009 per un antic comerciant de minerals, conegut com Sheka Ntabo Ntaberi; té el seu radi d'acció al territori de Walikale, a la província de Kivu Nord. Té un centenar de combatents, encara que, tal com succeeix amb les altres Mai Mai, pot variar en funció de les circumstàncies.

D. MILÍCIA MAI MAI SIMBA

Aquesta milícia és una de les més antigues que opera actualment a l'RDC, ja que el seu origen es remunta a la revolució de Pierre Mulele, el 1964. Mulele formà part del gabinet del primer ministre Patrice Lumumba i va intentar combatre el Govern de Mobutu; rebé entrenament a la Xina maoista per intentar desencadenar una revolució a l'RDC, i tornà a l'RDC quan Mobutu li va prometre una amnistia perquè retornés del seu exili. Al seu retorn, va ser torturat i assassinat. D'aquí que sempre ha quedat en la memòria congoleesa, juntament amb Patrice Lumumba. Té els seus orígens a Lubutu, província de Maniema, i explota els minerals del parc nacional de Maiko, que es troba a cavall de tres províncies: Maniema, Orientale i Kivu Nord. Una part important dels recursos que explota surt per Butembo, i d'aquí cap a Uganda.

4.1.3. ACTORS ARMATS ESTRANGERS

La presència d'actors armats estrangers a territori congolès es remunta majoritàriament a les rebel·lions dels anys noranta, encara que alguns d'ells han estat presents des dels anys setanta i vuitanta. La porositat de les fronteres congoleeses, les rebel·lions internes i la feblesa dels cossos de seguretat congoleesos han fet que, en determinats moments, aquests grups hagin estat utilitzats pel seu hoste, el Govern congolès, per combatre les invasions estrangeres o altres actors armats locals. L'amenaça dels atacs perpetrats per aquests grups des del seu refugi congolès ha estat l'argument utilitzat per justificar les successives invasions i intervencions militars que han dut a terme principalment Rwanda i Uganda, però també Burundi i Angola, entre d'altres.

A. RWANDA

Hi ha una nombrosa i variada literatura que narra l'origen i l'evolució dels pobles habitants dels Grans Llacs i d'Àfrica Central, i sobre aquesta literatura s'han construït històricament diferents imaginaris col·lectius que forgen els orígens de les diverses narratives explicatives de les successives crisis que ha viscut la regió. No hi ha un consens en el món acadèmic al voltant de la qüestió. Fins als segles XII-XIV, els pigmeus batwa²⁸ van ser l'única comunitat a ocupar territoris de l'actual Rwanda. Recol·lectors i terrissaires, els batwa van ser sotmesos per tribus bantus (de l'Àfrica central) i batutsis (originaris de Núbia i Etiòpia), que van migrar a sòl de Rwanda, Burundi, Tanzània, Zaire i Uganda en diverses etapes, al llarg de dos segles.

UNA MICA D'HISTÒRIA. COLONIALISME I EL MITE CAMÍTIC

Tal com assenyalen Gerard Prunier (1995) i Itziar Ruiz-Giménez (2003), cal recordar que les categories «tutsi» i «hutu» són flexibles i contenen elements d'etnicitat, llinatge, clan, estatus social o activitat econòmica. L'arribada del colonialisme belga va instaurar el mite camític, pel qual els tutsis –entre el 10 i el 15% de la població– originaris de Núbia i Etiòpia i arribats en migracions entre els segles XII i XIII, serien considerats una raça superior, més civilitzada i propera a Europa, que haurien aconseguit dominar a la població local, els bahutus i els batwa. Aquest mite, d'escàs rigor científic, va ser la base del govern indirecte dominat pels tutsis a Rwanda i a Burundi. Aquest mite estereotipat i les polítiques colonials discriminatòries van alimentar un agressiu complex d'inferioritat hutu, que va derivar en successives onades de violència en els anys cinquanta i seixanta, i que van portar al poder després de la independència (1962) a la majoria hutu, la qual havia alimentat un discurs en contra dels tutsis, considerant-los al seu torn invasors estrangers enfront dels hutus, els legítims habitants del país. No obstant això, abans de l'ocupació alemanya (1897) de la regió de Rwanda, Burundi i Tanzània, bantus i batutsis històricament havien viscut un procés d'integració i convivència. A això cal afegir la població que viu en territori avui congolès. El 1916, Bèlgica va ocupar la regió de Rwanda i Burundi, i set anys més tard va formalitzar el seu control per disposició de la Lliga de les Nacions.

Bèlgica, la potència colonial, va seleccionar la mà d'obra esclava i la va classificar per estatura i color de pell (segons una escala etnocèntrica), amb un desconeixement total de la idiosincràsia autòctona.²⁹ Segons aquesta idiosincràsia, es regulava i s'administrava el territori amb la participació dels principals sectors de la producció: l'agricultura i la ramaderia. L'escassetat de terres de pastura (una alta densitat poblacional caracteritzava, ja llavors, Rwanda) va determinar que l'assignació d'aquestes fluctués en funció d'una competència individual permanent per rendiment productiu. Així, l'estatus de

²⁸ El prefix «ba» significa comunitat en les llengües bantu, de manera que batwa significa la comunitat o poble twa. Sovint els termes s'utilitzen de formen indistinta.

²⁹ Vegeu *Guía del Mundo* (2007).

«tutsi», que revestia un prestigi per aptituds laborals, era atorgat o retirat per tribunals zonals (gacacas). Els tutsis adquirien dret a formar exèrcits per expandir els seus territoris. Aquesta nova elit tutsi (15% de la població de llavors) es va obstinar, al costat del clergat, a inculcar als habitants de Rwanda-Urundi (nom d'aquest protectorat belga) una versió distorsionada de la seva història (la primera escrita) que va establir els fonaments per a la segregació d'hutus i twas.

En aquest sentit, a partir de 1930, es va identificar hutus i twas des del seu naixement, i se'ls va privar de tot dret, excepte de l'accés a escoles primàries i temples catòlics. Així mateix, fins al 1961 els hutus van ser habilitats per estudiar i exercir únicament la carrera eclesiàstica, de la qual van arribar a representar el 30% dels integrants. A partir d'aquest any, el percentatge d'hutus i tutsis entre sacerdots i monges es va invertir (80% hutus-20% tutsis). Aquest viratge de l'Església catòlica de Rwanda, que va gaudir fins a finals del segle XX amb la major implantació local del continent africà, es acompanyà amb els esdeveniments polítics que van desembocar en el reemplaçament de la monarquia tutsi per una dictadura d'hutus.

INDEPENDÈNCIA I INSTRUMENTALITZACIÓ DELS GREUGES

En el curs de la dècada del 1950, l'ONU, d'acord amb un pla de democratització i posterior retirada pactada de les autoritats europees, va instar Bèlgica a incrementar la participació dels hutus en la vida pública. El 1959, els belgues havien reemplaçat la meitat dels jerarques tutsis (amb participació ininterrompuda en el tràfic de diamants cap a la metròpoli) per hutus (els quals van obtenir armes després d'accedir al mercat del diamant). Aquell mateix any, els hutus van fundar el Partit del Moviment d'Emancipació Hutu (Parmehutu) i els tutsis monàrquics van crear el partit Unió Nacional rwandesa (UNAR), enmig de violents enfrontaments.

A principis del 1960, dos anys abans de proclamar la República de Rwanda i declarar la seva separació de Burundi, l'ONU va supervisar les eleccions que van atorgar una àmplia majoria al partit hutu. Entre els anys 1961 i 1973, el Parmehutu va assassinar a 20.000 tutsis i va provocar la fugida de 300.000 persones en els anys posteriors (majoritàriament tutsis) a Burundi, Uganda, Tanzània i el llavors Zaire (l'actual RDC). Els tutsis restants van patir la confiscació de les seves terres i l'exclusió de tots els organismes de l'Estat, a més d'una criminalització per la seva presumpta col·laboració en les diverses invasions que van dur a terme, durant aquest període, els exiliats tutsis de la UNAR.

El 1973, es va gestar un cop d'estat per part de sectors del Parmehutu, disconformes amb la política exterior i el repartiment desigual dels privilegis per part del president Gregoire Kayibanda. El 5 de juliol d'aquest any, el seu ministre de Defensa, el coronel

Juvenal Habyarimana, el va enderrocar. El 1975, el nou mandatari de Rwanda va oficialitzar l'Estat de partit únic, i va exercir la direcció a través del Moviment Revolucionari Nacional per al Desenvolupament (MRND). El Govern hutu de l'MRND va tenir el suport econòmic, polític i militar de França.

A partir d'aquesta data, tots els habitants de Rwanda van ser alistats a l'MRND. Per aquesta via i per l'ús de propaganda massiva, Habyarimana va controlar i manipular, de manera detallada, la circulació de persones i béns, alhora que els tutsis van ser objecte d'una segregació que va induir a l'exili a 300.000 persones. El 1978 es va votar la ratificació de la Constitució de partit únic i Habyarimana va ser escollit president. És des d'aquesta època que es comença a configurar el sentiment de greuge tutsi entre la població exiliada, i els desitjos de recuperar el poder. El 1987 es creà en els camps de refugiats tutsis d'Uganda el Front Patriòtic Rwandès (RPF, per les sigles en anglès), amb l'objectiu de derrocar el Govern hutu de Rwanda. Els membres de l'RPF havien col·laborat al costat de l'ugandès Yoweri Museveni en el derrocament del president ugandès Milton Obote anys abans.

L'INICI DE LA GUERRA I EL GENOCIDI DE L'ANY 1994

A finals de la dècada del 1980, la caiguda abrupta del preu del cafè (que representava el 75% de les exportacions de Rwanda) va provocar un ensorrament socioeconòmic i l'inici d'una greu crisi al país. A l'octubre de 1990, l'RPF inicia la seva ofensiva a Rwanda, aturada gràcies a la intervenció de tropes de Bèlgica (referent tradicional dels tutsis), França (beneficiària de l'hegemonia hutu) i Zaire, així com a gestions diplomàtiques del primer ministre belga Wilfried Martens. Encara que el mes següent Bèlgica i Zaire van retirar els seus efectius, les forces franceses romangueren a territori rwandès. El juny de 1991, el primer mandatari va signar la nova Constitució que preveia el multipartidisme, la separació dels poders de l'Estat i la limitació a dos mandats presidencials. L'agost de 1992, davant la violació sistemàtica de la Carta Magna, amb reiterats enfrontaments armats i intents de retorn al país per part de refugiats tutsis amuntegats als països veïns, l'ONU (representada per belgues, francesos i nord-americans) va negociar un cessament del foc i va convocar a converses de pau per a principis del 1993 a Arusha (Tanzània). El 6 d'abril de 1994, Habyarimana i el president de Burundi (també hutu) van morir en un atemptat aeri. Unes hores després, la missió de manteniment de la pau de l'ONU al país (UNAMIR) va abandonar Rwanda juntament amb 600 residents francesos.

L'episodi de la mort de Habyarimana va donar inici a un genocidi contra els tutsis, a més de contra els hutus i els twas moderats, que va provocar la mort d'entre cinc-cents

mil i un milió de persones (90% tutsis) en un lapse de cent dies. Aquesta xifra està subjecta a una important polèmica.³⁰

A principis de juliol, l'RPF va prendre Kigali amb el suport d'Uganda i el beneplàcit nord-americà, amb un gran impacte en termes de violència, ja que es considera que al voltant de 300.000 persones van morir en el que s'ha denominat el segon genocidi, encara que tampoc hi ha consens a l'entorn d'aquesta qüestió. L'ONU va reenviar tropes per garantir la instauració d'un Govern d'unitat nacional, en el qual el general major Paul Kagame, un dels comandants de l'RPF, es va convertir en l'home fort i va passar a ocupar els llocs de vicepresident i de ministre de Defensa, mentre la presidència va quedar en mans de Pasteur Bizimungu (hutu). L'avançament de l'RPF va aconseguir derrotar a mitjan juliol de 1994 els responsables del genocidi, i va provocar a més l'èxode de prop de dos milions de refugiats rwandesos. Aquesta població es va desplaçar bàsicament a l'est de l'RDC –també a Burundi, i en menys quantitat a Tanzània– en l'anomenada Operació Turquesa. Aquesta operació francesa va crear una zona segura al sud-oest de Rwanda que va facilitar la fugida a l'RDC d'aquests dos milions de persones, entre els quals es van amagar els responsables del genocidi rwandès. Encara que la gran majoria dels refugiats eren civils, van ser utilitzats per un lideratge polític i militar rwandès que desitjava recuperar el poder a Rwanda, de manera que la població refugiada rwandesa va ser vista pels seus líders hutus com un instrument per manipular la comunitat internacional, seduir amb l'ajuda humanitària rebuda per pal·liar la crisi el president congolès, Mobutu Sese Seko, i amenaçar el nou Govern de Kigali.³¹ Des de llavors, Rwanda ha participat i interferit en els assumptes interns congolesos, primer en suport de Laurent Desiré Kabila per derrocar Mobutu el 1997, i, posteriorment, per intentar derrocar Kabila.

DEL GENOCIDI A L'ACTUALITAT: JUSTÍCIA PARCIAL I AUTORITARISME CONSENTIT

El novembre de 1995, l'ONU va tipificar les matances de 1994 com a «genocidi», i el 1996 va conformar un Tribunal Penal Internacional per Rwanda (ICTR, per les seves sigles en anglès), que va iniciar processaments a militars, clergues, líders polítics i directors de la ràdio oficial. Cal destacar que l'ICTR només ha investigat i jutjat alguns crims organitzats per altes instàncies hutus, mentre que les responsabilitats tutsis i la violència comesa en la caiguda del règim hutu per part de l'RPF no han estat investigades. En paral·lel es va iniciar el judici de centenars de milers de persones, membres de la comunitat hutu, molts dels quals van estar presos diversos anys a l'espera de judici. La saturació de les presons va portar a accelerar els processos amb l'establiment dels tribunals Gacaca, mecanismes tradicionals d'administració de justícia de caràcter local en què participen els veïns de la víctima i del victimari. Encara que al principi van ser lloats per la comunitat internacional, posteriorment es van revelar com un mecanisme

---

³⁰ Vegeu Mandani (2001).

³¹ Vegeu Prunier (2009).

per administrar justícia de forma arbitrària. D'altra banda, s'han obert diversos processos a nivell internacional, entre els quals destaca el procés judicial obert el 2008 per l'Audiència Nacional espanyola contra quaranta membres de la cúpula militar tutsi per genocidi, crims de lesa humanitat i terrorisme, delictes presumptament comesos a Rwanda i a l'RDC entre els anys 1990 i 2002 i que incloïen nou víctimes espanyoles. Les víctimes espanyoles van ser executades entre el 1994 i el 2000, després que tingués lloc el genocidi comès per sectors radicals de la comunitat hutu i que els tutsis es fessin amb el poder a Rwanda mitjançant una forta ofensiva durant la qual també s'haurien pogut cometre crims contra la humanitat. L'RPF els hauria matat, presumptament, per haver estat testimonis o denunciants dels seus crims.

L'any 2000, Kagame, l'home fort del règim, va ser nomenat president del país, després de la dimissió del president Pasteur Bizimungu. Aquest mateix any, l'ONU, que havia demanat perdó a Rwanda el 1999 (igual que Bèlgica) per la seva inacció durant el genocidi, va responsabilitzar Kagame per l'atemptat que va causar la mort a Habyarimana el 1994. Bizimungu, amic de Habyarimana i crític amb la deriva radical hutu de l'MRND que el va portar a cometre el genocidi del 1994, va ser president de Rwanda entre el 1994 i el 2000 (encara que molts van qüestionar el poder real que tenia en el si del Govern de l'RPF). Les creixents tensions entre Bizimungu i Kagame, així com l'assassinat del seu assistent personal, van forçar-ne la dimissió. El maig de 2001 va fundar un partit opositor, l'Ubuyanja (Partit Democràtic per a la Renovació, PDR), que va ser posteriorment prohibit pel Govern. El 2004 Bizimungu va ser condemnat a quinze anys de presó, acusat de promoure la violència, crear una milícia i malversar recursos. Posteriorment, Kagame li va concedir la gràcia presidencial.

L'agost de 2003, es va dur a terme un plebiscit que va legitimar Kagame com a president, després de ser votat pel 95,5% dels rwandesos, sota un clima de repressió i amenaces. L'octubre d'aquell any, les primeres eleccions parlamentàries pluripartidistes directes de Rwanda (en les quals els observadors van denunciar àmplies irregularitats, amenaces i pressió a l'oposició política) van atorgar una àmplia majoria a l'RPF. Des de llavors, malgrat els èxits econòmics aconseguits pel Govern de Kagame amb el suport internacional, la vella guàrdia de l'RPF ha controlat el país, s'ha legitimat i ha justificat el clima de control policial amb l'amenaça de les FDLR presents a l'RDC. Aquest argument també li ha servit per reprimir i silenciar la dissidència política, fins i tot la sorgida en el si de l'RPF, la qual cosa ha forçat alguns dels seus líders a exiliar-se davant la por de represàlies. Segons diversos analistes, els EUA, el Regne Unit i els seus aliats justifiquen l'ajuda al desenvolupament i l'ajuda militar que Rwanda rep amb la narrativa del genocidi que identifica Rwanda amb l'Israel d'Àfrica, el poble perseguit i escollit. Per això, segons molts analistes, Kagame gaudeix del suport internacional malgrat el clima de repressió i les violacions dels drets humans que comet en l'actualitat el seu Govern.

El 9 d'agost de 2010 es van celebrar noves eleccions presidencials, que van ser novament guanyades per Kagame, amb el 93% dels vots i una alta participació, després d'una campanya marcada per la intimidació i l'absència de llibertat d'expressió, segons sectors crítics i organitzacions de drets humans com HRW i Amnistia Internacional. En conseqüència, Kagame seguirà governant el país per uns altres set anys. Tres candidats opositors, entre els quals Victoire Ingabire, líder del principal partit opositor, UDF-Inkingi, no es van poder presentar per no haver registrat els seus partits, segons el Govern, encara que van denunciar que se'ls va impedir inscriure's i que van patir amenaces i intimidació. Ingabire, líder opositora que ha estat intentant unificar l'oposició política a la diàspora (a l'interior del país és pràcticament inexistent), va tornar el gener de 2010 a Rwanda i tres mesos després va ser detinguda per unes declaracions que el Govern va considerar que negaven l'existència del genocidi del 1994. Posteriorment, va ser alliberada però se li va prohibir concórrer als comicis. No obstant això, l'octubre de 2010 va ser novament detinguda, i acusada de presumptes vincles amb una organització terrorista. L'abril de 2012 va anunciar que boicotejaria el tribunal que la jutjava per la seva parcialitat. Igualment, el febrer de 2010 va ser el torn del líder opositor Bernard Ntaganda, condemnat a quatre anys de presó per fomentar la divisió ètnica, amenaçar la seguretat de l'Estat i organitzar manifestacions no autoritzades.

Amnistia Internacional ha denunciat la utilització oficial de lleis imprecises sobre «ideologia genocida» (introduïda l'any 2008) i «sectarisme» (2001) per suprimir la dissidència política. Des l'any 2010 s'ha constatat un increment de la tensió a l'interior del país amb l'explosió de diverses granades llançades per grups no identificats. Hi ha veus que consideren que és el mateix règim el responsable d'aquestes explosions, i que ho fa per justificar el clima d'opressió i control total que exerceix el règim.

B. LES FDLR

Després del genocidi que va tenir lloc a Rwanda el 1994, entre els més de dos milions de refugiats rwandesos fugits a l'RDC es trobaven membres de les antigues Forces Armades rwandeses (FAR) i de les milícies Interahamwe, responsables del genocidi del 1994 i derrotats per l'RPF, pertanyents majoritàriament a l'ètnia hutu. Això va propiciar la seva reagrupació amb l'objectiu de perpetrar nous atacs a Rwanda, amb la permissivitat i fins i tot connivència del Govern congolès de Mobutu. A aquest nucli inicial, conegut com Armée de Libération du Rwanda (ALIR), se li sumen els joves congolesos de la comunitat banyarwanda reclutats voluntàriament o per la força a les províncies de Kivu Nord i Kivu Sud, des d'on llancen les seves operacions militars contra Rwanda, dirigides en el pla militar pel general Sylvestre Mudacumura, i en el pla polític, des d'Alemanya, per Ignace Murwanashyaka.

L'any 2000 ALIR es va unir a altres sectors politicomilitars hutus amb base a Kinshasa i junts van crear les Forces Démocratiques de Libération du Rwanda (FDLR) l'any

2001, encara que les FDLR oficialment neguen estar vinculades a ALIR. Tant ALIR primer, com les FDLR posteriorment, col·laboren i reben el suport econòmic i militar del president congolès, Laurent Desiré Kabila, així com del seu fill i nou president, Joseph Kabila, quan va morir aquell l'any 2001.

El suport i la tolerància governamental han continuat de manera general fins a principis del 2007, quan es produeix el primer intent d'integració del CNDP a les FARDC, encara que persisteix de manera indissimulada fins a inicis del 2009, quan el Govern congolès decideix canviar la seva política amb relació a les FDLR i col·laborar amb Rwanda. No obstant això, com testimonien diversos informes de Nacions Unides i altres ONG, alguns sectors de les FARDC han continuat donant suport a les FDLR i subministrant-los material militar.

L'any 2003, sorgeixen les Forces Combattantes-Abacunguzi (FOCA), que corresponen al braç militar de les FDLR. Es considera que a finals de 2011 les FDLR tenien uns 3.000 combatents, segons la MONUSCO, mentre que els serveis d'intel·ligència rwandesos calculen que disposaven de més de 4.000 combatents, xifra que s'ha reduït respecte als entre 6.000 i 8.000 combatents que tenien als anys 2000. Tenen una organització i una estructura importants a ambdues províncies, i el seu Estat Major, fins a l'operació militar de Rwanda i les FARDC el gener del 2009, es trobava a Kalonge, en el territori de Masisi (Kivu Nord). Les FDLR posseeixen una xarxa de suport i un lobby en el continent africà (Tanzània, Sudan, Zàmbia, Camerun, Uganda, Zimbabwe i Moçambic, principalment), a Europa (Alemanya, Bèlgica, França, Noruega, Holanda, Àustria, Suïssa, Suècia i Dinamarca) i a Amèrica del Nord (Canadà i els EUA). Els objectius de les FDLR són enderrocar l'actual Govern de Rwanda i promoure el diàleg polític, la democràcia i el respecte per les llibertats fonamentals en la societat rwandesa.³² La principal reivindicació de les FDLR –prèvia a un retorn pacífic al país– és la celebració d'un diàleg interrwandès inclusiu.

Aquesta proposta, per les similituds amb el Diàleg Intercongolès celebrat el 2002 a Sud-àfrica, que va culminar amb el repartiment de llocs en el poder entre els actors armats, té certes simpaties dins alguns sectors congolesos i dins les FDLR.³³ Rwanda, per la seva banda, exigeix una rendició incondicional.

El grup ha mantingut relacions de cohabitació amb la població local i de protecció, encara que la relació també oscil·la cap a l'autoritarisme i la submissió de la població civil, sovint víctima d'abusos, represàlies, violacions dels drets humans, reclutament forçat i saquejos. Aquests fets s'han posat de manifest sobretot en els últims episodis de violència de l'any 2009, quan la població que habitava en les zones sota el seu control va ser

---

³² Vegeu «Who are the FDLR and why the FDLR», a www.fdlr.org.

acusada de col·laboració amb l'enemic durant l'operació Umoja Wetu i Kimia II. Paral·lelament, cal assenyalar l'existència a la província de Kivu Sud d'un grup suposadament escindit i semiindependent de les FDLR-FOCA, les milícies Rastas, que són enviades com a mecanisme de càstig quan la població civil no col·labora; les FDLR-FOCA afirmen que no poden controlar les exaccions comeses per les Rastas, que cometes actes de violència indiscriminada com a forma de repressió. Tanmateix, tant aquest com altres grups i milícies presents en els territoris controlats per les FDLR han establert en nombrosos moments aliances volàtils i puntuals amb aquest grup i d'altres. Aquestes aliances han estat principalment econòmiques. RUD-Urunana, Ralliement pour l'Unité et la Démocratie-Urunana (Urunana rw'Abaharanira Ubumwe na Demokarasi, RUD-Urunana) és una escissió de les FDLR que disposa d'uns 400 combatents, i té la seva base a Kivu Nord.³⁴ Va ser creada l'any 2004 per l'antic primer vicepresident de les FDLR, Jean-Marie Vianney Higirow, que es troba exiliat des del 1994 als EUA, quan va fugir, com molts altres polítics moderats hutus, perquè temia per la seva seguretat. Posteriorment, com ell ha reconegut, va formar part de les FDLR, tot i que ha afirmat que el RUD-Urunana és una organització politicomilitar que té com a objectiu obrir l'espai polític a Rwanda i enderrocar pacíficament el que denomina el «Govern dictatorial» del president Kagame. A més, ha assenyalat que el seu grup està preparat per abandonar l'est de l'RDC i perseguir els seus objectius dins de Rwanda.³⁵ D'aquest grup també s'ha el Front Nationaliste pour la Démocratie et la Réconciliation au Rwanda (FRONADER), liderat per Norbert Gaheza, que el juny de 2011 fou detingut. Finalment, hi ha el grup Soki, una altra escissió de RUD-Urunana, que no té objectius específics i opera a les costes de llac Edward, on recapta impostos i du a terme saquejos.

Diversos analistes han considerat que encara que la direcció política de les FDLR ha tingut un gran poder en l'organització, progressivament la direcció militar del grup sobre el terreny ha adquirit una major preeminència en la presa de decisions, situació que s'ha vist incrementada després de la detenció a Alemanya d'Ignace Murwanashyaka a finals del 2009. A partir d'aquest moment, el grup es troba en una situació de crisi i tensions internes, derivades de la manca de lideratge del general Mudacumura i la seva intransigència en l'adopció de decisions.³⁶ Tal i com assenyalava a finals del 2011 l'informe del Grup d'Experts, els representants polítics del grup han passat a la clandestinitat. L'informe del Grup d'Experts posa de manifest que l'arrest dels seus líders polítics civils a l'estranger està provocant una expansió del poder militar dintre de les FDLR. Actualment, la major part del finançament de les FDLR procedeix de la comercialització de productes a les zones mineres que controlen a l'est, a més dels impostos i la venda de cultius com l'oli de palma i el cànnabis.

---

³³ Vegeu Pole Institute (2008).

³⁴ Entrevista personal, agost 2009. Vegeu la pàgina web oficial del grup a <http://www.rud-urunana.org>.

³⁵ McCrummen, S. (2009).

³⁶ Consejo de Seguridad de la ONU (2012).

C. ADF-NALU

Les Forces Democràtiques Aliades (ADF) neixen durant els anys vuitanta i tenen l'origen en moviments islamistes marginats a Uganda, vinculats al moviment islàmic Salaf Tabliq. Per una altra banda, l'Exèrcit Nacional per a l'Alliberament d'Uganda (NALU) s'origina a partir de les comunitats bakonjo (oest d'Uganda, Kasese) i bakamba (recolocats a Kasese) després de reclamacions durant el règim ugandès d'Idi Amin als anys setanta. Aquestes dues comunitats, els bakonjo i els bakamba, estaven sota dominació de la comunitat ugandesa batoro. L'antecedent del grup NALU és el moviment Rwenzururu, nascut abans de la independència als anys seixanta però que inicia les seves activitats després.

L'any 1986 el grup armat NRA/M, liderat per Yoweri Museveni, pren el poder a Uganda en derrotar el Govern de Milton Obote. El moviment Rwenzururu fuig cap a Uganda, ja que durant la guerra entre Obote i Museveni havia donat suport al primer. En aquesta guerra, Rwenzururu perd el seu líder i la resta del grup busca refugi a l'RDC. Les ADF i Rwenzururu (reanomenat NALU) es troben a l'RDC i decideixen unir-se el 1995 per combatre el Govern d'Uganda, formant les ADF-NALU, conegut posteriorment amb el nom d'ADF. Durant aquests anys estan ben organitzats i gaudeixen del suport dels presidents de Kenya, Daniel Arap Moi, el del Zaire, Mobutu, i el del Sudan, Omar al-Bashir.

Paral·lelament a l'inici de la rebel·lió de l'Aliança de Forces Democràtiques per l'Alliberament del Congo-Zaire (ADFL), creada l'octubre de 1996 i dirigida per Laurent Desiré Kabila, contra Mobutu, les ADF també inicia una campanya contra la població civil. Quan Kabila trenca les relacions amb Rwanda i Uganda el 1998, comença a utilitzar les ADF contra Uganda. El grup no admet que vulgui imposar un estat islàmic, afirma que solament vol derrocar al Govern d'Uganda, ja que considera que hi ha poblacions marginades al país. Però tots els líders de les ADF són musulmans. Les ADF tenen més poder dins la coalició. És una organització que opera en secret i no respon a una estructura de comandament militar tradicional, està liderada per Jamil Mukulu i posseeix uns 1.000 combatents, promouen el reclutament de nous membres a l'RDC, Uganda, Kenya, Burundi i Tanzània, i tenen un fort suport clandestí d'Uganda, segons el Grup d'Experts al seu informe de finals del 2011.

Els bakonjo (Uganda) i els banande (RDC) són de la mateixa família i parlen la mateixa llengua (formen part de YIRA, nació precolonial que queda dividida entre els dos territoris).³⁷ Les ADF tenen la seva base d'operacions al voltant de Beni i Butembo (Kivu Nord), com a comerciants, i tenen contactes i el suport dels comerciants congolesos. Segons diversos analistes locals, aquest grup és utilitzat per empreses de l'explotació de

³⁷ Entrevistes personals, Butembo, 2011.

la fusta com a supervisor al territori del Grand Nord (província de Kivu Nord) i a Ituri. També cultiva camps i taxa la circulació de productes. Oficials de l'Exèrcit ugandès han tingut contactes amb les ADF, i els haurien subministrat armes. Les dificultats per desarticular les ADF deriven de la col·laboració de les comunitats transfrontereres amb el grup armat, de la fragilitat de l'Exèrcit congolès i de les relacions de vegades difícils entre l'RDC i Uganda.

D. LES FNL

L'origen de les Forces Nacionals d'Alliberament (FNL) es remunta a finals dels anys setanta, concretament al 1979, quan es crea el Partit per l'Alliberament del Poble Hutu (PALIPEHUTU), com a conseqüència de la violència estatal i la impunitat envers els responsables dels crims, que van alimentar el seu sorgiment, i sobretot per l'exclusió a la qual es veien sotmesos amplis sectors de la població, exclusió amb components ètnics, regionals, polítics i de gènere.³⁸ Des del 1991, el braç militar del moviment PALIPEHUTU, les Forces Nacionals d'Alliberament (FNL), va començar a llançar atacs des dels camps de refugiats situats a Tanzània i des de l'RDC, sobretot a partir del cop d'estat del 1993. Aquest grup va ser el darrer en acceptar la signatura dels acords de pau i es mantingué actiu fins al 2009, quan es va sumar a la contesa política amb la seva renúncia a la violència. No obstant això, les eleccions del 2010, titllades de fraudulentess per l'oposició, van suposar un obstacle i han provocat una involució en el país a causa de la reconfiguració d'una part de la insurgència al voltant del seu històric líder, Agathon Rwasa. A més a més, cal destacar el creixent autoritarisme i la persecució de l'oposició política per part del Govern, que ha empès a part de l'oposició a recuperar la lluita armada com a instrument de pressió. Avui dia, els diferents líders opositors del país, segons les investigacions dutes a terme pel Grup d'Experts de l'ONU, donen suport a la insurgència. Entre aquests destaca Alexis Sinduhije, president del Moviment per la Solidaritat i la Democràcia (MSD), d'ètnia tutsi, i que és considerat un dels líders polítics actuals més importants, junt amb el president de les FNL Agathon Rwasa. Altres líders, com Léonard Nyagoma, de l'històric Consell Nacional per a la Defensa de la Democràcia (CNDD), Pascaline Kampayano, del partit Unió per a la Pau i el Desenvolupament (UPD), i fins i tot Pancras Cimpaye, el portaveu del partit FRODEBU, donarien suport a aquesta lluita de diferents maneres, ja sigui recavant recursos als sectors de la diàspora, reactivant suports i contactes polítics a RDC o influint en l'opinió internacional.

Rwasa, el líder històric de l'antiga insurrecció i de l'actual partit opositor, les FNL, en la clandestinitat des de les eleccions municipals (les darreres de tot el període electoral del 2010), va ser destituït del lideratge del partit. Posteriorment, va buscar refugi a l'est de l'RDC, i es creu que està refugiat a la província de Kivu Sud, on majoritàriament opera aquest grup armat, en concret a la plana del riu Ruzizi, límit entre l'RDC i Burundi. De la banda congoleesa es desplacen a la banda burundesa, concretament al seu antic feu, el

---

³⁸ Vegeu Royo (2006).

bosc de Rukoko.³⁹ Una altra de les zones de presència de les FNL és el territori de Fizi, entre l'altiplà d'Uvira i la península d'Ubwari.

La destitució de Rwasia i la seva fugida a l'RDC van ser l'avantsala de la reorganització de les FNL com a grup armat. Aquest no és el seu nom real a l'actualitat, ja que els líders de l'oposició encara no li han posat un nom definitiu, però oficiosament el grup és conegut amb aquestes sigles. El líder militar sobre el terreny és el general Antoine «Shuti» Baranyanka. El setembre de 2010 es va produir la primera gran acció contra la població amb la mort d'una vintena de civils, i des de llavors s'ha produït un increment d'accions armades, qualificades primer pel Govern com a actes de banditatge, encara que posteriorment les evidències van demostrar que es tractava d'una reorganització de la insurgència. Durant l'any 2011 els enfrontaments entre les forces de seguretat i els antics membres del grup armat FNL van anar en augment, així com les detencions de suposats membres del partit FNL, sospitosos de seguir col·laborant amb la reorganitzada insurgència, de manera que diversos analistes van alertar del risc que aquesta situació es descontrolés i adquirís les dimensions d'un conflicte d'alta intensitat.

Tal com assenyala l'informe del Grup d'Experts del desembre de 2011, el comerç de recursos naturals de Kivu Sud és una important font d'ingressos, comerç en el qual col·laboren contactes a Burundi i responsables dels cossos de seguretat de Tanzània, ja que s'exporten a través d'aquests països. A més, també reben el suport de membres dels cossos de seguretat burundesos, ja que des dels acords de pau hi ha un important contingent de militars i policies que procedeixen de les FNL. Les FNL han establert una destacada aliança amb la milícia Mai Mai Yakutumba.⁴⁰

4.2. LA PROVÍNCIA D'ORIENTALE

La província d'Oriental té dos focus d'inestabilitat i violència. En primer lloc, al districte d'Ituri, situació que s'ha anat apaïgant en els darrers anys. En segon lloc, a les províncies d'Haut Uélé i Bas Uélé, on el grup armat ugandès LRA ha tingut les seves bases i on opera amb més llibertat atesa l'absència d'autoritat estatal a la zona, la baixa pressió militar per part de les FARDC i la dificultat d'accés.

4.2.1. ITURI: EL CONFLICTE DINS DEL CONFLICTE

El districte d'Ituri, a la part sud-est de la província d'Oriental, fronterer amb Uganda, ha patit des del 1999 un conflicte que ha provocat la mort de 60.000 persones i el desplaçament forçat d'altres 500.000 (sobre una població total d'uns 4,5 milions de perso-

³⁹ Vegeu Consejo de Seguridad de la ONU (2010).

⁴⁰ Vegeu Consejo de Seguridad de la ONU (2011).

nes). La situació a la regió s'ha caracteritzat per ser un reflex del conflicte armat que patia el conjunt del país, ja que els Governos d'Uganda, Rwanda i l'RDC disposaven d'actors armats locals per maximitzar els seus interessos. La retirada de les tropes ugandeses entre l'abril i el maig de 2003 va deixar un buit de poder que van intentar ocupar les diverses milícies i senyors de la guerra locals, la qual cosa va provocar una escalada de la violència que va ser parcialment sufocada per una missió de la UE (la missió multinacional provisional d'emergència, Operació Artemis, liderada per França).

Avui dia s'ha reduït d'una manera rellevant la tensió a la regió a causa de la important presència de les tropes de la MONUSCO i dels avenços en el procés de DDR. Les tensions a Ituri van ser resultat de diversos factors, que en el fons inclouen tradicionals disputes per la propietat de la terra (els lendu, la meitat de la població de la regió, són agricultors, i els hema, ramaders), tensions intercomunitàries exacerbades (lluïta pel poder polític, preeminència de la comunitat hema en el període de colonització belga) que han estat manipulades, instrumentalitzades i avivades per interessos econòmics i polítics, principalment per Uganda i Rwanda. Aquesta regió, com l'est i sud-est del país, és rica en recursos naturals, com la fusta, l'or, els diamants, el coltan, l'urani i, recentment, el petroli. Aquesta regió va ser controlada des de l'inici de la guerra per les Forces Armades ugandeses, i l'objectiu principal en va ser exercir el monopoli sobre els principals recursos naturals locals. No obstant això, persisteix la inestabilitat a causa de l'existència de milícies no desmobilitzades: sectors dels grups armats Forces de Résistance Patriotique d'Ituri (FRPI) i el Front Populaire pour la Justice au Congo (FPJC), que principalment actuen a la regió d'Irumu. Les FRPI van ser creades el novembre de 2002 a partir de joves de la comunitat ngiti, aliats de la comunitat lendu i del grup Front des Nationalistes et Intégracionnistes (FNI), desmobilitzat l'agost de 2007. El grup, oposat a la Union des Patriotes Congolais (UPC) de Thomas Lubanga Dyilo,⁴¹ principal milícia hema, va arribar a tenir al voltant de 9.000 combatents l'any 2003 i va rebre el suport d'Uganda. Encara que a l'entorn de 15.000 membres de les FRPI es van desmobilitzar el 2006 i el seu principal líder, Germain Katanga, va ser arrestat i transferit a la CPI acusat de crims de guerra i crims contra la humanitat, diverses faccions no desmobilitzades o que van participar al procés de DDR i posteriorment es van reorganitzar segueixen cometent actes de saqueig, talls de carreteres i extorsió de la població civil. D'altra banda, l'FPJC és un grup de creació recent, setembre de 2008, i, segons el propi grup, estaria format per antics membres de diverses procedències, cosa que posa de manifest la volatilitat de les aliances i les coalicions armades al país: tindria membres de la UPC, de les FRPI, de l'FNI, i d'alguns antics combatents de Kivu Nord.⁴² S'ha especulat si la possibilitat que fins i tot alguns membres del CNDP de Laurent Nkunda també integrarien el grup armat. A mitjan desembre de 2009 es van comptabilitzar a l'entorn de 175.000 persones desplaçades com conseqüència de la inseguretat existent. Les FARDC tenen en marxa una operació militar a la zona coneguda com l'Operació Puny de Ferro per intentar forçar aquests grups a deixar les armes.

⁴¹ El 17 de març de 2006 Thomas Lubanga fou el primer líder d'un grup armat arrestat i transferit a la CPI. El seu judici es va iniciar el 2009 i va culminar a mitjan març de 2012. Fou declarat culpable de crims de guerra per haver reclutat per la força menors per formar part del grup armat. Ha estat la primera sentència de la CPI en els seus onze anys de funcionament.

⁴² «Congo-Kinshasa: Bunia-Un nouveau groupe armé voit le jour en Ituri» (2008). MONUC, 3 d'octubre.

4.2.2. LRA: LA INTERNACIONALITZACIÓ DEL CONFLICTE DEL NORD D'UGANDA

El nord d'Uganda sofreix des del 1986 un conflicte en el qual el grup armat d'oposició LRA, mogut pel messianisme religiós del seu líder, Joseph Kony, ha intentat enderrocar el Govern de Yoweri Museveni, instaurar un règim basat en els deu manaments de la Bíblia i treure de la marginalització la regió nord del país. La violència i la inseguretat causades pels atacs LRA contra la població civil, el segrest de menors per engrossir-ne les files (uns 25.000 des de l'inici del conflicte) i els enfrontaments entre el grup armat i les Forces Armades (juntament amb les milícies progovernamentals) han provocat la mort d'unes 200.000 persones i el desplaçament forçat de prop de dos milions de persones en el moment més àlgid del conflicte. L'LRA amplia les seves activitats als països veïns (l'RDC, la República Centreafricana, Sudan) on va establir les seves bases, atesa la incapacitat de l'RDC i de la República Centreafricana de frenar-lo i la complicitat de Sudan.

Entre 2006 i 2008 es va celebrar un procés de pau que va aconseguir establir un cessament d'hostilitats,⁴³ encara que va fracassar, i el desembre de 2008 els exèrcits ugandès, congolès i del Sudan Meridional (SPLA, el juliol de 2011 es converteix en estat independent, el Sudan del Sud) van dur a terme una ofensiva contra l'LRA, cosa que va provocar la disgregació del grup cap al nord-est de l'RDC, el sud-est de la República Centreafricana i el sud-oest de Sudan, on va continuar l'ofensiva.

Durant l'any 2009 es va produir un continu degoteig d'atacs per part de l'LRA a la regió composta pels districtes de Haut Uélé i Bas Uélé (nord-est de l'RDC), Haut Mbomou (sud-est de la República Centreafricana) i localitats dels estats veïns sudanesos d'Equatòria Occidental i Bahr al-Ghazal Occidental, al costat de la frontera congoleesa i centreafricana. Les agències humanitàries que treballen a la regió van assenyalar la mort de més de 2.000 civils des del desembre de 2008 fins a finals del 2009. A més, es van registrar saquejos i el segrest de centenars de persones, la qual cosa va agreujar la situació humanitària a tota la zona. Aquest fet, segons diversos analistes, posa de manifest que l'LRA estaria format per petits grups amb una certa autonomia d'acció. Les operacions militars per desarticular l'LRA haurien empès el grup (o algunes de les seves unitats, principalment la liderada per Joseph Kony, que suposadament es trobaria a la República Centreafricana) cada vegada més cap al nord, l'haurien fragmentat i s'hauria internacionalitzat la seva composició. Desenes de membres de l'LRA han marxat durant els darrers anys, fins al punt que el nombre de components s'ha reduït a uns pocs centenars, majoritàriament menors d'edat, malgrat que no ha perdut la seva capacitat letal.

A l'octubre de 2011, els EUA van decidir aportar un centenar d'assessors militars per donar suport als països del centre d'Àfrica en la captura del líder del grup, Joseph Kony. El secretari general de l'ONU va assenyalar que les forces de seguretat nacionals d'aquests països havien tingut enormes problemes tàctics i logístics per reunir informació d'intel·ligència en la lluita contra els petits grups de combatents de l'LRA,

---

⁴³ Vegeu Royo (2008).

que empraven la tàctica de guerra de guerrilles, llançant atacs contra comunitats aïllades en zones que la seguretat, la presència de l'Estat, l'accessibilitat i les comunicacions són molt limitades. AFRICOM i Nacions Unides van indicar que el líder del grup, Joseph Kony, i el seu lloctinent, Okot Odhiambo, es trobaven a la República Centreafricana l'últim trimestre del 2011. AFRICOM ha aportat formació i logística a les diferents Forces Armades però, d'una banda, l'LRA ha deixat de ser una prioritat per a Uganda i, d'altra, el suport militar que ofereix AFRICOM a aquests països és desviat cap a altres qüestions de seguretat, segons han assenyalat diferents fonts. Un informe del secretari general de l'ONU presentat al novembre⁴⁴ explica que, tot i que el nombre de combatents del grup armat es calculava en menys de 500, les seves activitats han provocat el desplaçament d'unes 440.000 persones en els últims anys. OCHA i Nacions Unides van assenyalar que en els primers vuit mesos del 2011 el grup va dur a terme 254 atacs que van provocar la mort de 126 persones i el segrest de 368. La majoria d'atacs es van perpetrar a l'RDC, on també es concentrava la majoria de la població desplaçada, unes 335.000 persones. El mòbil de molts dels atacs de l'últim any seria la supervivència del grup mitjançant el pillatge d'aliments, medicaments i armes i el segrest de menors. Un altre dels motius de preocupació va ser l'existència d'atacs d'altres elements armats a les zones afectades per l'LRA.

D'altra banda, la UA va designar a finals de novembre el grup armat ugandès LRA com a grup terrorista, i va sol·licitar al Consell de Seguretat de l'ONU que fes el mateix. És la primera vegada que l'organització africana adopta aquesta etiqueta amb l'objectiu de contribuir a desmantellar un grup armat. El Consell de Pau i Seguretat de la UA va assenyalar en un comunicat que la decisió autoritza la implementació de la Iniciativa de Cooperació Regional contra l'LRA (RCI-LRA) per un període inicial de sis mesos, que comença amb l'adopció d'aquesta decisió. El següent pas és que els països membres de la UA considerin l'LRA com un grup terrorista i s'elaborin regulacions i legislació que contribueixin a limitar les activitats del grup en els diversos territoris nacionals i també que contribueixin a prohibir que persones individuals puguin donar suport d'alguna manera a l'LRA perquè continuï amb les seves activitats criminals.

---

⁴⁴ Consejo de Seguridad de la ONU (2011). Primer informe del Secretari General sobre les activitats de l'Oficina Regional de les Nacions Unides per a Àfrica Central. S/2011/704, de 10 de novembre. <http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=S/2011/704>.

5. REPTES I OBSTACLES PENDENTS

Els reptes que afronta el país són ingents, la majoria conseqüència directa del seu passat colonial i de l'activitat de l'hereu d'aquesta situació, el mariscal Mobutu, que va convertir aquest país de 2,5 milions de quilòmetres quadrats, unes cinc vegades Espanya, en el seu negoci particular: un sistema judicial que ha de ser reconstruït des dels seus fonaments per intentar posar fi a la impunitat, una corrupció persistent en múltiples àmbits de l'administració i especialment al voltant de l'explotació dels recursos naturals, la reforma del sector de la seguretat i el control i desarmament dels grups armats, així com el control de l'embargament d'armes que pesa sobre els grups armats existents a la zona; la pobresa i la injustícia social, una mala gestió de l'economia, que hauria d'aconseguir un creixement econòmic que reverteixi en una millora de les condicions de vida de la població, i la greu crisi humanitària, que afecta milions de persones.

La població civil ha viscut aliena a la negociació política i al repartiment de poder, ja que la inseguretat i la violència han persistit a l'est del país, la crisi humanitària és endèmica a la zona i entre un milió i un milió i mig de persones han seguit desplaçades per la violència, a més de la proliferació de milícies i actors armats, i de la continuació de la situació d'espoliació (s'han descobert importants jaciments de petroli a la frontera entre l'RDC i Uganda) i els greuges irresolts que pateixen les comunitats de les províncies d'Ituri, Kivu Nord i Kivu Sud. I també la comunitat banyamulenge, que veu com les seves cabanyes ramaderes encara són delmades per finançar el trànsit d'armes, i com els antics genocides hutus gaudeixen del suport de sectors de les FARDC, cosa que dona ales a la política rwandesa i els seus aliats al país. Cal destacar com enmig d'aquesta situació la població ha buscat i creat mecanismes d'adaptació, com part dels líders del CNDP segueixen controlant el Petit Nord (a Kivu Nord) i s'han integrat a les FARDC i com s'han reconstruït (si en algun moment es van interrompre) els mecanismes d'extorsió i explotació esclavista a la zona.

Sobre el terreny, queda palès que la campanya conjunta que van dur a terme les FARDC i el CNDP (integrat a les FARDC) amb el suport de la MONUSCO contra les FDLR, tot i que les va afeblir, va ser considerada un fracàs. Les FDLR van reprendre les seves posicions abandonades durant l'ofensiva conjunta, i el Grup d'experts de l'ONU va assegurar que l'estructura de comandament de les FDLR continuava intacta, malgrat l'operatiu, i que continuava finançant-se mitjançant l'explotació il·legal de mines i la produc-

ció de carbó. Diversos analistes també van assenyalar que el procés de DDR de les milícies Mai Mai i de reforma del sector de seguretat havia estat un fracàs per la corrupció i la mala gestió dels recursos. El CNDP també va mantenir la seva estructura i control polític a Kivu Nord, malgrat la seva integració a les FARDC, i el general Bosco Ntaganda va dirigir les operacions militars com a vicecomandant de les operacions.

Moltes de les ofensives en el marc de Kimia II i Umoja Wetu van ser realitzades i liderades per antics comandants del CNDP, que van buscar mitjançant les operacions augmentar el control sobre les àrees mineres i sobre el territori per assentar la població banyarwanda i població refugiada tutsi congoleesa que pretén retornar a l'RDC, a més de disposar d'àmplies extensions per al bestiar procedent de Rwanda, així com controlar l'explotació dels recursos naturals i el seu trànsit cap a Rwanda.⁴⁵ El tracte preferencial que han rebut els comandants del CNDP va provocar, com s'ha assenyalat anteriorment, la deserció de centenars de combatents Mai Mai recentment integrats a les FARDC, com també d'altres soldats congoleesos, i va frenar la integració d'altres grups i milícies, que es van aliar amb les FDLR.

No es pot oblidar el paper que han tingut diversos països veïns i la comunitat internacional en la perpetuació del conflicte armat que pateix el país, en l'explotació il·legal dels recursos, i també en l'explotació legal (sabent que sovint els beneficis no reverteixen en la majoria de la població, i es violen drets humans fonamentals en aquest procés amb total impunitat). El consum a Occident apel·la a la nostra responsabilitat, en última instància, i en tants altres temes que sovint passen desapercebuts però que tenen un importància cabdal en la resolució de les causes del conflicte i dels greuges que ha generat en la majoria de la població i que dificultarà enormement una resolució positiva del conflicte i, per tant, un futur en pau.

Davant les fracassades operacions militars, que només han comportat més violència i repressió, i els intents de negociació que s'han dut a terme fins ara, infructuosos, cal replantejar el camí que s'ha de seguir de cara al futur. Les FDLR només decidiran participar en un procés de desarmament i retorn a Rwanda si es crea l'espai polític en aquest país que els permeti existir i desenvolupar les seves activitats polítiques, des d'un marc d'absència de violència, d'eradicació del discurs etnicista, del reconeixement dels actes de violència comesos i de lliurament a la justícia dels principals responsables del genocidi del 1994 que encara es troben a les files de les FDLR, entre altres qüestions. Encara que sí és cert que les FDLR no prendran aquest camí fins que a Rwanda no es donin alguns passos que, de moment, en les condicions actuals, no s'albiren, com és l'establiment d'una veritable democràcia al país que permeti l'existència d'una oposició política i la llibertat d'expressió. Rwanda encara té el beneplàcit de la comunitat internacional per no donar aquests passos que podrien contribuir a desencallar el conflicte a l'RDC.

A més a més d'aquestes qüestions, tres són els aspectes en els quals cal aprofundir per començar a canviar la dinàmica de la situació al país: la reforma de la propietat de la terra, la reforma del sector de la seguretat i l'explotació dels recursos naturals.

5.1. LA REFORMA DE LA PROPIETAT DE LA TERRA

Sovint un element que es té poc en compte en el debat sobre la vinculació entre l'explotació dels recursos naturals i la violència és el paper que té en la situació d'inestabilitat la competència per la propietat de la terra, ja que els recursos naturals que s'exploten a l'RDC tenen un valor molt més elevat als mercats internacionals. Malgrat que és un camp poc treballat, la competència per la propietat de la terra ha tingut un paper important en la conflictivitat a nivell local i és una de les causes de la violència a l'est del país, en especial a Ituri, Kivu Nord i Kivu Sud. Aquesta situació es remunta al període colonial i amb l'actual situació de guerra les disputes per la propietat de la terra s'han vinculat a estratègies i conteses a nivell regional pel control econòmic, polític i militar.

Com ja s'ha comentat anteriorment, el colonialisme belga va promoure la migració des de Rwanda i Burundi a diferents zones per treballar la terra fèrtil de l'est de l'RDC, i amb la voluntat de consolidar-ne poder, l'administració colonial belga va recolzar-se en les estructures i sistemes preexistents. Sota aquests sistema preexistents, l'accés a la terra estava regulat per estructures socials patriarcal molt estratificades, de caràcter comunal. La terra s'organitzava a partir d'una forma consuetudinària de caràcter comunitari i sota el control dels caps tradicionals, els chefs coutumiers.⁴⁶ Cada camperol hi tenia accés a canvi del pagament de tributs. El resultat va ser un ordre rural i una organització política ben definida basats en el parentiu i el clientelisme. El poder colonial belga es va adonar de l'existència d'aquests sistemes indígenes i els va assimilar com a part de l'administració colonial per tenir una bona rebuda entre els líders locals. Aquests líders tradicionals i cacics van empènyer la població cap a un nou règim de dret consuetudinari, més rígid, que redefinia les identitats ètniques i codificava els costums, molt més flexibles. A aquesta situació cal afegir la introducció d'un segon sistema de propietat de la terra, destinat a oferir garanties a la població colona blanca per establir les seves plantacions i explotacions. El poder colonial va declarar tots els terrenys erms com a propietat de l'Estat colonial i va introduir un sistema de registre de la terra i de propietat privada. Això va provocar una expropiació de terres de cara a cedir-les en concessió, i la compensació va anar a parar principalment al Mwami, enlloc de a la població que hi vivia i que també se'n va veure afectada, i tot i que també parcialment es beneficiés, és molt difícil que es pugui compensar la pèrdua en termes econòmics, socials i culturals de la pèrdua de terres ancestrals.⁴⁷ Així, hi havia un dret consuetudinari com a base legal per a la població

⁴⁵ Entrevistes personals, Bukavu, setembre de 2009, i Human Rights Watch (2009).

⁴⁶ Entrevistes personals, Butembo, 2011. Vegi's Vlassenroot i Huggins (2005).

⁴⁷ És el cap tradicional, tant amb les llengües kirundi com amb kinyarwanda (les llengües natives de Burundi i Rwanda, respectivament) així com de les comunitats banande i bashi (RDC).

local per accedir a la terra i un sistema importat mitjançant el qual els colons podien accedir a la terra a través de sol·licituds a l'Estat. Aquest doble sistema va ser utilitzat de manera oportunista i confusa fins molt després de la independència.

A tot això cal afegir la complexitat ètnica de l'est de l'RDC, amb l'existència d'immigrants (promoguts per la potència colonial belga per descongestionar Rwanda), i població refugiada per la violència en diferents èpoques procedents principalment de Burundi i Rwanda. La reacció de la població local, hostil cap als nousvinguts, contrastà amb la de les autoritats tradicionals, que van considerar que els nousvinguts constituïen noves fonts de recursos. La comunitat hutu i tutsi nousvinguda, anomenada banyarwanda,⁴⁸ durant el període colonial va reclamar els seus drets sobre les terres on vivien i les poblacions locals van percebre aquesta demanda com un tipus «d'ocupació». En no aconseguir-los, van adquirir la terra on vivien de la mateixa manera que ho van fer els colons belgues, comprant-la. L'estatus de la comunitat banyarwanda va quedar difusa, i l'administració colonial belga mai va saber resoldre els problemes creats. Ahir, el règim de Mobutu va aprovar la llei de ciutadania del 1972, resultat de la forta influència que va tenir la comunitat banyarwanda al Govern central, i que cedia la nacionalitat zaires a tots els immigrants que visquessin al país des d'abans del 1950.

Aquesta confusió es va aprofundir amb la introducció del Code Foncier de 1973, la llei de regulació de la propietat de la terra, per part de l'Estat mobutista. La nova legislació va declarar tota la terra propietat de l'Estat (inclosa la terra sota control consuetudinari). Des d'aquell moment totes les transaccions de terra basades en dret consuetudinari foren declarades il·legals, i només es podia adquirir la terra mitjançant un procediment administratiu de registre cadastral. Aquest nou sistema es confrontà amb el sistema tradicional, i allò que es podia interpretar com que l'Estat zaireny de l'època volia conferir iguals drets a tots els ciutadans, aviat es va veure que les nacionalitzacions de terres colonials i la concessió de terres per ser redistribuïdes esdevingué un mecanisme clientelar per premiar la lleialtat al règim mobutista. Es van assentar les bases de l'Estat neopatrimonial i clientelar al Zaire. Així, es van concedir grans lots de terres per un període de 25 anys o a perpetuïtat, sempre que hi hagués un ús constant de la terra. Tanmateix, com que l'Estat no va ser capaç d'implementar correctament la llei, ja que no va poder establir la situació legal de les terres distribuïdes de manera tradicional, ni tampoc va de gestionar correctament la distribució de la terra, es va obrir la porta al manteniment d'un doble sistema de propietat de la terra.

Tot i que aquesta llei tenia la voluntat d'acabar amb aquest doble sistema heretat del colonialisme, i sobretot aturar l'ordre tradicional consuetudinari del món rural, en realitat aquest ordre es va convertir en part integral d'una nova xarxa d'aliances per al control de la terra entre nous capitalistes i terratinents, polítics, administradors i

---

⁴⁸ Vegeu nota 4.

representants del sistema consuetudinari. Segons assenyala Vlassenroot, per una banda l'entrada de nous participants per la llei de mercat i per la política va erosionar l'organització social tradicional de caire consuetudinari, i per altra banda, va crear un espai de comercialització i intercanvi al món rural que va alterar i fragmentar l'estructura econòmica i social, creant guanyadors i perdedors. Es van crear noves i poderoses aliances entre alts funcionaris de l'Estat, autoritats tradicionals, nous propietaris capitalistes rurals, alts càrrecs de l'Exèrcit, la Policia, i grans titulars de concessions de terra, cosa que va enfortir una important xarxa clientelar. A partir d'aquí es desenvoluparen nombroses tècniques d'expropiació, disputes per herències i compra abusiva que obriren la porta a injustícies de tota mena,⁴⁹ i en què el sistema judicial, car i del costat dels rics i del poder polític, no es troba a l'abast de la majoria de la població. A tota aquesta complexitat només li manca afegir els processos de democratització de façana que experimentà el país a principis dels noranta com un mecanisme de supervivència del règim mobutista, que va comportar la competència i la rivalitat política, a la que s'hi afegiren la mobilització i instrumentalització identitària i la construcció de discursos i agendes locals de caire ètnic i exclouent. Aquesta construcció del discurs identitària i la politització de la ciutadania en termes ètnics s'uniren a l'ús d'aquests discursos per reforçar el control sobre la terra. En el cas dels Kivu, les estratègies de mobilització dels polítics locals i dels líders tradicionals es basaren en vincular la qüestió de la nacionalitat congoleesa amb la qüestió de la propietat de la terra.⁵⁰ Ben aviat els discursos i demandes de democratització del país foren intel·ligentment substituïts per discursos de caràcter ètnic. I així ha continuat i ha contribuït a l'esclat de la violència política a Rwanda el 1994 i posteriorment a l'RDC a partir del 1996 fins a l'actualitat. Un estudi al detall del vot als diferents territoris de les províncies de Kivu Nord i Kivu Sud, així com al districte d'Ituri, posa de manifest la importància que té aquesta xarxa clientelar basada en la pertinença a l'ètnia i en el discurs al voltant dels «autòctons contra estrangers».⁵¹

5.2. EL FRACÀS DE LA REFORMA DEL SECTOR DE LA SEGURETAT

Malgrat els diferents acords de pau, la celebració de dos processos electorals –tot i el frau i les irregularitats detectades–, els intents d'integrar els diferents grups armats i milícies al si de les Forces Armades i d'altres cossos de seguretat de l'Estat, les inversions i l'ajuda oficial al desenvolupament de la comunitat internacional, la violència i la inseguretat a l'est han persistit. S'ha posat de manifest la incapacitat del Govern congolès a l'hora de protegir la població civil, i també s'ha constatat que les FARDC han estat implicades en les més greus violacions dels drets humans comeses al país,⁵² si no les principals responsables d'aquesta situació, així com els diferents grups armats. Hi ha constants evidències, i només per fer-ne esment destaquem dos estudis apareguts el 2011, el primer dels quals va ser elaborat per la MONUSCO i l'ACNUDH,

⁴⁹ La terra podia ser declarada erma i buida i registrada sense el consentiment dels ocupants, i al cap de dos anys els nous propietaris podien ocupar la seva terra, ja que, en acabar el termini de dos anys, el títol de venda es convertia en un document inexpugnable, de caràcter legal. Ara es pretén impulsar una reforma de la compravenda que elevi aquest període a cinc anys.

⁵⁰ Entrevistes personals, Butembo, 2011. Vegeu Vlassenroot i Huggins (2005).

⁵¹ Entrevistes personals, Butembo, 2011.

⁵² Vegeu HRW (2009).

que opina que les violacions massives que van tenir lloc al país durant aquell any podrien ser considerades crims contra la humanitat i crims de guerra.⁵³ L'altre informe, difós el maig del mateix any, va calcular que la xifra de dones violades al país només entre el 2006 i el 2007 podria arribar a 400.000, a raó de 1.000 violacions per dia.⁵⁴ Això ha posat de manifest l'absència de voluntat política per acabar amb aquesta situació, per no dir connivència amb aquest clima d'impunitat generalitzada.

Els esforços econòmics per aixecar unes noves Forces Armades i procedir al desarmament de les milícies han estat infructuosos, de manera que els diferents acords per salvar aquesta situació (Conferència Internacional per als Grans Llacs, acord de Nairobi entre l'RDC i Rwanda, acords de Goma entre les diferents milícies de l'est del país) s'han demostrat si més no poc efectius. L'ajuda oficial al desenvolupament (AOD) que ha rebut el país des dels anys 2006-2010 ha assolit els 14.000 milions de dòlars, i el finançament extern representa la meitat del pressupost anual del país (per a l'any 2010, el pressupost era de 5.900 milions de dòlars, dels quals 2.800 procedien de l'ajuda exterior).⁵⁵ Tanmateix, la comunitat internacional té una responsabilitat important, ja que s'ha posat de manifest una incoherència política i una descoordinació evident. Tal com assenyala un estudi realitzat per un conjunt de tretze organitzacions congoleeses i internacionals, d'aquesta xifra total de l'ajuda oficial al desenvolupament per al període 2006-2010 només 530 milions de dòlars es van dedicar específicament a la qüestió del conflicte, la pau i la seguretat, cosa que suposa el 6% dels 14.000 milions de dòlars. I d'aquesta xifra, només 84,79 milions de dòlars s'han dedicat directament a la gestió i a la reforma del sistema de seguretat, xifra que suposa només l'1%.⁵⁶ Així, aquest estudi assenyala que la manca de cohesió política després de l'any 2006 ha socavat l'eficàcia dels esforços conjunts que estaven destinats a fer pressió sobre el Govern congolès. D'aquesta manca de cohesió el que ha sortit enfortit ha estat el propi Govern congolès a l'hora de mantenir l'estatus quo. En conseqüència, la comunitat internacional, tal i com assenyala l'estudi, té la necessitat d'arribar a un nou acord amb el Govern congolès, que estableixi una certa condicionalitat entre l'assistència rebuda i uns criteris clars per mesurar els progressos realitzats en la reforma del sector de la seguretat i en la millora de les condicions de vida de la població civil.

5.3. L'EXPLOTACIÓ DELS RECURSOS NATURALS: INICIATIVES LOCALS I INTERNACIONALS

El control i l'espoliació dels recursos naturals, com hem assenyalat, han contribuït a la perpetuació de la guerra al país. En aquest negoci han participat les Forces Armades congoleeses (FARDC), grups armats locals i estrangers, empreses locals, diversos països veïns i multinacionals occidentals i asiàtiques, segons van assenyalar les Nacions

⁵³ L'informe va assenyalar que al voltant de 200 combatents de dos grups armats, el rwandès FDLR i la milícia Mai Mai Sheka, van atacar de forma sistemàtica civils tretze localitats del territori de Walikale a la província de Kivu Nord, entre el 30 de juliol i el 2 d'agost de 2010, van saquejar la pràctica totalitat d'aquestes localitats, van violar centenars de civils, principalment dones, però també homes i nens, i van segrestar un centenar de persones que van ser sotmeses a treballs forçats. Vegeu UNHCHR (2011).

⁵⁴ Peterman, Amber, Tia Palermo i Caryn Bredenkamp (2011).

⁵⁵ Vegeu Enough Project, Pole Institute *et al.* (2012).

⁵⁶ Op. cit.

Unides l'abril de 2001.

Han passat onze anys des d'aquell primer estudi del Grup d'Experts de Nacions Unides i, tot i que la situació sobre el terreny no és tan greu com aleshores, ja que les tropes dels països veïns –en especial, Uganda i Rwanda– s'han retirat de l'RDC i ara tenen unes relacions acceptables amb el seu veí congolès, les pràctiques d'espoliació il·legal continuen seguint els mateixos patrons, així com la violència sexual i el desplaçament forçat de població com a conseqüència dels enfrontaments. I les esperances de la població congoleesa de disposar d'un govern legítim i democràtic també s'han esvaït el novembre de 2011. Cal recordar que la situació a l'RDC és complexa, ja que conflueixen tensions sobre la propietat de la terra, qüestions identitàries no resoltes, lluites dels poders regionals i la feblesa i la corrupció de l'Estat. En conseqüència, el control de l'espoliació dels recursos naturals no posarà fi als problemes que afecten el país, però sí pot deixar d'alimentar la continuïtat del conflicte.

Malgrat que s'han produït alguns progressos pel que fa a l'aplicació de les directrius sobre la diligència deguda per assegurar que les cadenes de subministrament no donen suport a l'explotació de minerals conflictius, el sector de la mineria dista d'aplicar-les, i pocs comptoirs⁵⁷ de l'est de l'RDC i dels països veïns les exerceixen. El Grup d'Experts va avaluar el novembre de 2011 la situació i va concloure que entre l'abril i el novembre de 2011, la majoria dels comptoirs d'estany, tàntal i tungstè no havien tingut compradors de minerals no etiquetats, excepte les empreses xineses TTT Mining, Huaying i Donson International, que havien comprat els minerals sense fer les proves de diligència deguda. El Grup disposava de proves segons les quals aquests comptoirs havien fet adquisicions que han finançat grups armats i xarxes delictives dins de les FARDC. Aquestes societats de comerç exterior xineses han tret els seus minerals a través de Rwanda i constitueixen un percentatge considerable dels compradors de cassiterita, wolframita i coltan de l'RDC. A més, el contraban és molt important, i és a Rwanda on la majoria dels recursos exportats de forma il·legal són blanquejats i etiquetats seguint les directrius corresponents, segons assenyala el Grup d'Experts.

Tanmateix, hi han diferents mesures que s'estan començant a aplicar que poden començar a contribuir a canviar la situació a l'RDC i tallar el flux de recursos econòmics que perpetuen el conflicte dels Grans Llacs. En primer lloc, cal destacar la campanya de lobby iniciada el 2007 per part de l'organització nord-americana Enough Project, que va contribuir, juntament amb altres organitzacions, a què, en un primer moment, l'abril de 2009, els senadors nord-americans Brownback, Durbin i Feingold introduïssin la «Congo Conflict Minerals Act», per la qual les companyies nord-americanes que utilitzen minerals procedents de l'RDC haurien de revelar les mines d'origen d'aquests minerals. A aquesta proposta, rebutjada, s'afegí una altra el novembre de 2009, quan el senador McDermott va presentar una nova proposta, la «Conflict Minerals Trade Act». Aquesta iniciativa pretenia introduir un sistema d'auditories i regulacions que contribuïssin a frenar la importació als EUA de minerals procedents de països en

---

⁵⁷ Vegeu nota 17.

conflicte, i que rebé el suport d'organitzacions i empreses com Human Rights Watch i Hewlett Packard, entre d'altres, però que no veié la llum.

Posteriorment, el juliol de 2010, el Govern nord-americà dugué a terme una llei de reforma financera en el marc de la crisi econòmica global, la Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, de la qual la Secció 1502 assenyalava que el regulador econòmic dels EUA, la Securities and Exchange Commission (SEC), havia d'aplicar una sèrie d'exigències a les empreses nord-americanes per revelar l'origen dels seus minerals mitjançant la diligència deguda. Tanmateix, la llei ha rebut nombroses crítiques, tant del sector empresarial, per les limitacions que suposa i els recursos necessaris per fer auditories pel que fa a la cadena de subministrament, com d'alguns actors locals congoleesos i ONG, perquè la Secció 1502 pot suposar la fi de la mineria a l'est de l'RDC. I, certament, durant l'any 2011 es va produir una caiguda del sector de la mineria que va provocar que milers de persones es quedessin sense feina, sumat a la prohibició de sis mesos establerta pel Ministeri de Mines congolès a l'espera del desenvolupament de la Secció 1502. Tanmateix, i com a mostra de gravetat de la situació, malgrat aquesta suspensió governamental, sectors de l'Exèrcit haurien utilitzat aquesta prohibició com a pretext per confiscar minerals, establir taxes il·legals i prendre el control de nous assentaments miners. Finalment, cal destacar l'entrada en vigor als Estats Units l'1 d'abril de 2011 de la llei que regula el comerç de minerals procedents de zones en conflicte. Un dia després de les eleccions congoleeses, el 29 de novembre, el Consell de Seguretat de l'ONU va adoptar la resolució 2021, que renovava les sancions i feia, per primera vegada, una crida per lluitar contra les xarxes criminals existents en el si de les FARDC, implicades en el comerç il·lícit de minerals.

El Consell de Seguretat de l'ONU també va definir la diligència deguda a la resolució 1952 (2010). Posteriorment, el desembre de 2010 l'OCDE va elaborar una sèrie de recomanacions, així com la Conferència Internacional de la Regió dels Grans Llacs a la Cimera de Lusaka. Alemanya ha donat suport a aquesta iniciativa regional i ha promogut una certificació anomenada Cadenes de Comerç Certificades (CTC, en anglès), que pretén establir estàndards de transparència i ètica en la producció. Fins i tot el sector industrial ha mogut fitxa i ha iniciat, en el sector de la cassiterita, un esquema de traçabilitat.

A aquestes iniciatives internacionals s'ha sumat el Govern congolès i el setembre de 2011 ha aprovat la que exigeix a tots els operadors de mines del país, a tots els nivells de la cadena de producció, exercir la diligència deguda definida en la resolució 1952 (2010) del Consell de Seguretat i l'orientació de l'OCDE. Fruit d'aquestes pressions internacionals, el maig de 2012 el Govern congolès ha suspès dues de les empreses xineses, Huaying i TTT Mining, assenyalades per l'informe de Nacions Unides del novembre de 2011, per violar la llei congoleesa i no revisar la cadena de subministrament.

Tanmateix, per aconseguir que aquestes mesures tinguin un impacte real, s'han de dur a terme iniciatives a nivell local per millorar la governabilitat, i a nivell internacional, les empreses europees i asiàtiques han d'estar subjectes a les mateixes regulacions que les empreses nord-americanes. I s'han d'establir mecanismes de sancions durs per castigar la violació de la llei. Per ara la UE no ha fet cap moviment per introduir regulacions similars a la Secció 1502, malgrat que el mercat europeu és un dels principals consumidors d'aquests minerals. I els consumidors, els usuaris finals de molts dels aparells d'alta tecnologia fabricats amb aquests recursos naturals, encara són massa aliens a tota aquesta perversa dinàmica que suposa la persistència d'un conflicte que ha causat la mort de milers de persones.

Alhora, tot i que el Consell de Seguretat de l'ONU està assabentat que els països veïns de l'est de l'RDC, principalment Rwanda, són la porta de sortida de l'espoliació dels recursos naturals congolesos, no ha posat en marxa algunes de les recomanacions que ja es proposaven el 2001, com el decret immediat d'un embargament temporal sobre la importació i exportació de columbotantalita, niobi, piroclor, cassiterita, fusta, or i diamants de i a Rwanda, Uganda i Burundi fins que se n'aclareixi la participació, i de congelar els actius financers de les empreses o els particulars, d'establir un embargament real de venda d'armes als Estats de la regió, i de deixar de sostenir les balances de pagaments dels països de la regió que intervenen en l'explotació il·legal dels recursos. Aquestes mesures podrien fer una pressió real sobre Rwanda per aturar aquesta dinàmica perversa, tot i que el Consell de Seguretat de l'ONU es troba lluny d'aquesta decisió.

BIBLIOGRAFIA

- Amnistia Internacional (2012), *Democratic Republic of the Congo*, «*If you resist, we'll shoot you*», The Democratic Republic of the Congo and the case for an effective Arms Trade Treaty, 12 de juny;
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/AFR62/007/2012/en/cdd8cd09-913f-4dc5-8418-71d2eedbddeo/afr620072012en.pdf>.
- Autors diversos (2005), *Researching Conflict in Africa: Insights and Experiences*, Tòquio-Nova York-París, United Nations University Press.
- Balencie, J.-M., i A. De La Grange (2001), *Mondes Rebelles. Guérillas, Milices, Groupes Terroristes*, París, Éditions Michalon.
- (2005), *Les Nouveaux Mondes Rebelles. Conflits, terrorisme et contestation*, París, Éditions Michalon.
- Bayart, J. F. (1989), *L'Etat en Afrique. La politique du ventre*, París, Fayard.
- Bizimana, L. (1999), *Conflict in the African Great Lakes Region. A critical analysis of regional and international involvement*, Bilbao, Universidad de Deusto.
- Chrétien, J.-P. (2000), *L'Afrique des Grands Lacs. Deux mille ans d'histoire*, París, Auber.
- «Congo-Kinshasa: Bunia-Un nouveau groupe armé voit le jour en Ituri» (2008), MONUC, 3 d'octubre.
- Consejo de Seguridad de la ONU (2001), *Informe del Grupo de Expertos encargado de examinar la explotación ilegal de recursos naturales y otras riquezas de la República Democrática del Congo*, annex de la Carta del Presidente del Consejo de Seguridad al Secretario General de la ONU (S/2001/357), 12 d'abril;
<http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/2001/357>

- (2002), *Informe final del Grupo de Expertos encargado de examinar la explotación ilegal de recursos naturales y otras riquezas de la República Democrática del Congo*, Annex de la Carta del Presidente del Consejo de Seguridad al Secretario General de la ONU (S/2002/1146), 16 d'octubre; <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/2002/1146>
- (2003), *Carta de fecha 15 de octubre de 2003 dirigida al Secretario General por el Presidente del Grupo de Expertos encargado de examinar la explotación ilegal de recursos naturales y otras riquezas de la República Democrática del Congo*, carta del Presidente del Consejo de Seguridad al Secretario General de la ONU (S/2003/1027), 23 d'octubre; <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/2003/1027>
- (2004), *Informe especial sobre los acontecimientos ocurridos en Ituri entre enero de 2002 y diciembre de 2003*, carta del Presidente del Consejo de Seguridad al Secretario General de la ONU (S/2004/573), 16 de juliol; <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/2004/573>
- (2009), *Carta de fecha 23 de diciembre de 2009 dirigida al Presidente del Consejo de Seguridad por el Presidente del Comité del Consejo de Seguridad establecido en virtud de la resolución 1533 (2004) relativa a la República Democrática del Congo*, carta del Presidente del Consejo de Seguridad al Secretario General de la ONU (S/2009/603), 23 de novembre; <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/2009/603>
- (2011), *Informe final del Grupo de Expertos sobre la República Democrática del Congo*, preparat de conformitat amb el paràgraf 5 de la resolució 1952 (2010) del Consejo de Seguridad S/2011/738, 2 de desembre; <http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=S/2011/738>
- (2011), *Primer informe del Secretario General sobre las actividades de la Oficina Regional de las Naciones Unidas para África Central*, S/2011/704, 10 de novembre; <http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=s/2011/704>
- (2012), *Informe del Secretario General sobre la Misión de estabilización de la ONU en la República Democrática del Congo*, S/2012/355, 22 de maig; <http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=s/2012/355>

- Cros, M.-F., i Misser, F. (2006), *Géopolitique du Congo (RDC)*, Brussel·les, Éditions Complexe.
- «DR Congo president names new prime minister: report» (2008), AFP, 10 d'octubre.
- Enough Project, Pole Institute *et al.* (2012), «République Démocratique du Congo: Prendre position sur la réforme du secteur de la sécurité», 16 d'abril;
http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/rdc_rapport_fr.pdf
- François, Jean, i Rufin, Jean-Christophe (1996), *Économie des guerres civiles*, París, Hachette.
- Global Witness (2009), *Faced with a Gun, what can you do? War and Militarisation of Mining in Eastern Congo*, GW, juliol.
- (2011), *Congo minerals trade in balance. Opportunities and obstacles to demilitarisation*, GW, maig;
<http://www.globalwitness.org/sites/default/files/library/Congo%27s%20minerals%20trade%20in%20the%20balance%20low%20res.pdf>
- Human Rights Watch (2009), *Soldiers who rape, commanders who condone. Sexual violence and military reform in Democratic Republic of Congo*, HRW, juliol;
<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/drc0709web.pdf>
- (2009), *You Will Be Punished. Attacks on Civilians in Eastern Congo*, HRW, desembre.
- Human Security Report Project (2010), *The Shrinking Costs of War*. Simon Fraser University, 20 de gener;
http://www.humansecurityreport.info/index.php?option=com_content&task=view&id=205&Itemid=91
- ICG (2011), «Congo: The Electoral Process Seen from the East», *Africa Briefing*, núm. 80, Brussel·les, ICG, 5 de setembre;
<http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/mitjana-releases/2011/africa/congo-the-electoral-process-seen-from-the-east.aspx>

- Kabunda Badi, M. (1999), *El nuevo conflicto del Congo*, Madrid, Casa de África, Sial Ediciones.
- Lanote, O. (2003), *République Démocratique du Congo, Guerres Sans Frontières*, Brussel·les, GRIP/Editions Complexe.
- Lemarchand, R. (2009), *The Dynamics of Violence in Central Africa*, Filadelfia, University of Pennsylvania Press.
- Mandani, M. (1996), *Citizen and subject: Contemporary Africa and the legacy of late colonialism*, Princeton, Princeton University Press.
- (2001), *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*, Princeton, Princeton University Press.
- McCrummen, S. (2009), «In Congo, an Exodus of Militiamen», *The Washington Post*, 3 de febrer;
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/02/03/AR2009020303758.html?hpid=artslo>
[t](http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/02/03/AR2009020303758.html?hpid=artslo)
- Peterman, A., T. Palermo i C. Bredenkamp (2011), «Estimates and Determinants of Sexual Violence Against Women in the Democratic Republic of Congo», *American Journal of Public Health*, vol. 101, núm. 6, juny, p. 1.060-1.067;
<http://ajph.aphapublications.org/>
- Pole Institute (2008), *La Conference de Goma et la Question des FDLR au Nord et au Sud-Kivu, Etat des Lieux*, Pole Institute-Institute Interculturel dans la Région des Grands Lacs, juny.
- Prunier, G. (1995), *The Rwanda Crisis. History of a Genocide*, Londres, Hurst & Company.
- (2001), «Congo-Kinshasa: The First Inter-African War», *Géopolitique Africaine*, núm. 1.
- (2008), *Armed Movements in Sudan, Chad, CAR, Somalia, Eritrea and Ethiopia*, Berlín, Center for International Peace Operations, febrer;
http://www.humansecuritygateway.info/documents/CIPO_ZIF_armed_movementsinSudanChadCARSomaliaEritreaEthiopia.pdf
- (2009), *From Genocide to Continental War*, Londres, Hurst & Company.

- Royo, Josep M. (2006), *Burundi: retos y perspectivas de construcción de paz*, Escola de Cultura de Pau, maig; <http://escolapau.uab.cat/img/programas/alerta/articulos/06articulo030.pdf>
- (2008), *Escenarios de paz y de guerra en el norte de Uganda*, Quadern de Construcció de Pau núm. 6, Escola de Cultura de Pau, juliol; <http://escolapau.uab.cat/img/qcp/uganda.pdf>
- (2009), *La guerra de la RD Congo, más allá de sus recursos*, Quadern de Construcció de Pau núm. 11, desembre; <http://escolapau.uab.cat/img/qcp/rdcongo.pdf>
- Ruiz-Giménez, I. (2003), *Las «buenas intenciones»: intervención humanitaria en África*, Barcelona, Icaria.
- «UN troops “armed DR Congo rebels”» (2008), BBC, 28 d’abril.
- UNHCHR. Final Report of the Fact-Finding Missions of the United Nations Joint Human Rights Office into the Mass Rapes committed by a coalition of armed groups along the Kibua-Ampofi Axis in Walikale Territory, North Kivu, from 30 July to 2 August 2010, juliol de 2011; http://www.ohchr.org/Documents/Countries/ZR/BCNUDHRapportViolenceMassifsKibuaMpofi_en.pdf
- Vacas Fernández, F., i J. Pardo de Santayana (2003), «El conflicto de los Grandes Lagos», *Conflictos Internacionales Contemporáneos*, núm. 1, Madrid, Instituto de Estudios Internacionales y Europeos Francisco de Vitoria (Universidad Carlos III de Madrid) i Escuela de Guerra del Ejército (Ministerio de Defensa).
- Vlassenroot, K., i C. Huggins. (2005), «Land, Migration and Conflict», dins Huggins, C., i J. Clover, eds., *From the Ground Up: Land Rights, Conflict and Peace in Sub-Saharan Africa*, Pretoria, ISS, p. 115-194.

Webs d'interès

Amnistia Internacional: <http://www.amnesty.org/en/region/democratic-republic-congo>

International Security Information Service, Europe: <http://isis-europe.org/>

PNUD a l'RDC: <http://www.undp.org.cd/Home.aspx?lang=fr>

Nacions Unides: www.un.org

Grup d'Experts de l'ONU a l'RDC: <http://www.un.org/spanish/sc/committees/1533/expertgroup.shtml>

MONUSCO: <http://monusco.unmissions.org/>

Global Witness: <http://www.globalwitness.org/>

Escola de Cultura de Pau: <http://www.escolapau.org>

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org/>

Internacional Crisis Group: <http://www.crisisweb.org>

Internal Displacement Monitoring Centre: <http://www.internal-displacement.org/>

International Institute for Strategic Studies: <http://www.iiss.org/>

Institute for Security Studies: <http://www.iss.co.za>

International Peace Information Service (IPIS): www.ipisresearch.be

The Forum on Early Warning and Early Response: http://www.fewer-international.org/pages/africa/publications_15.html

Pole Institute: <http://www.pole-institute.org>

l'Observatoire des Transnationales: <http://www.transnationale.org/>

Corpwatch: <http://www.corpwatch.org/>

Fatal Transactions: <http://www.fataltransactions.org/Dossiers/Mapping-Conflict-Motives-in-War-Areas>

Mitjans de comunicació

IRIN:

<http://www.irinnews.org/>

Jeune Afrique:

http://www.jeuneafrique.com/actualite_afrique/actualite_afrique.asp

allAfrica.com:

<http://allafrica.com/>

Africa Focus:

<http://www.africafocus.org/>

Pambazuka News:

<http://www.pambazuka.org/en/#9>

Le Potentiel:

<http://www.lepotentiel.com/>

Radio Okapi:

<http://www.radiookapi.net/>

Digitalcongo.net:

<http://www.digitalcongo.net/>

Congo Vision:

<http://www.congovision.com/>

Le Soft International:

<http://www.lesoftonline.net/>

Le Phare:

<http://www.le-phare.com>

ALTRES TÍTOLS:

INFORMES ICIP

6/2012

La responsabilidad penal del personal de Naciones Unidas
Xavier Pons (Dir.) y Elisenda Calvet (Coord.)

5/2012

Prevenió de Conflictes, Foment de la Pau i Cooperació per al Desenvolupament
Nadja Gmelch

4/2011

La Unión Europea y la Conferencia de Revisión de la Corte Penal Internacional
Claudia Jiménez, Montserrat Pi y Esther Zapater

3/2011

Justicia en épocas de transición. Conceptos, Modelos, Debates, Experiencias
Farid Samir Benavides

2/2010

Reflexiones sobre la categoría de víctima de violencia política con mirada de género
María Truñó

1/2010

Un Servei Civil Noviolent: Viabilitat i Característiques
Rubén Campos

DOCUMENTS ICIP

10/2013

Les institucions medievals de pau a Catalunya
OCTUBRE 2012

9/2012

El futuro de la Corte Penal Internacional
GENER 2012

8/2012

Companies in Conflict situations: Advancing the research agenda
OCTOBER 2011

7/2011

Polarización y Conflictos en América Latina

MAYO 2011

6/2011

La Paz en Movimiento

OCTUBRE 2010

5/2011

Pau, Conflicte i Seguretat a l'Àfrica

NOVEMBRE 2010

4/2010

Conditions pour la consolidation de la paix en Côte d'Ivoire

SEPTEMBRE 2010

3/2010

Midiendo la paz. Iniciativas, limitaciones y propuestas

MARZO 2010

2/2010

The Barcelona Forum on Decentralized Governance and Conflict Prevention

6-8 JULY 2009

1/2010

Jornades del Moviment per la Pau

13 i 14 DE NOVEMBRE DE 2009

RESULTATS DE RECERCA

04/2012

La política de exportaciones de armamento de los países de la Unión Europea a África (2002-2010)

Eduardo Melero

03/2012

Lecciones aprendidas de la participación española en guerras asimétricas (2000-2012)

Rafael Martínez (Dir.)

02/2012

Justicia de Transición: El caso de España

Santiago Ripol i Carlos Villán (Dir.)

01/2012

Las Operaciones Militares de España en el Exterior

Eduardo Melero Alonso

Todos los números disponibles en / All numbers available at / Tots els números disponibles a:

www.gencat.cat/icip/

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

GRAN VIA, 658 BAIX. 08010 BARCELONA
T. 93 554 42 70 | F. 93 554 42 80
ICIP@GENCAT.CAT | WWW.ICIP.CAT